

R.C.V.
N 515/01

GHEORGHE CĂLIN

LITERATURA MEDIEVALĂ
SLOVACĂ
ȘI RENAȘTEREA

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
1997

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
București

Cota N 515101
Inventar Co 1630 94

GHEORGHE CĂLIN

**LITERATURA MEDIEVALĂ
SLOVACĂ
ȘI RENAȘTEREA**

**EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
1997**

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

LOTA IV 515101

339/70

Referenți științifici : Conf. dr. **DUMITRU ZAVERA**

Lector univ. dr. **DAGMAR MARIA ANOCA**

B.C.U. București

C 01630 97

© Editura Universității din București
Șos. Panduri, 90-92, București - 76235; Telefon 410.23.84

ISBN 973 - 575 - 130 - 5

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
Introducere	4
I. Medievalitatea slavă	
1. Statul Mare Morav. Constantin și Metodie în Marea Moravie	8
2. Scrierile despre Constantin și Metodie	11
II. Medievalitatea latină	
1. Considerații generale	14
2. Legende medievale de limbă latină	16
3. Cronicile	18
III. Umanismul și Renașterea	
1. Considerații generale	20
2. Lirica umanistă	23
A. Martin Rakovský	26
B. Jakub Jakobeus	29
C. Michal Institoris	31
3. Lirica spirituală	32
A. Ján Silván	33
B. Vavrinec Benedikt din Nedožery	37
C. Eliáš Láni	38
4. Eposul istoric	40
5. Poezia de dragoste	43
6. Dramaturgia	47
7. Științele	50
IV. Folclorul în secolele IX-XVII	
1. Primele manifestări orale. Folclorul în perioada medievalității	51
2. Folclorul în Renaștere	55
V. Anexă	62
VI. Note și referințe bibliografice	98
VII. Bibliografie selectivă	102

Cuvânt înainte

Cartea se adresează tuturor celor interesați de fenomenul cultural din perioada medievalității și umanismului literar slovac. Alte aspecte ale literaturii vechi slovace, ale barocului de exemplu, fac obiectul unui studiu separat, de aceea volumul de față analizează selectiv numai lucrările literare, filozofice și manifestările folclorice din secolele IX și XVII.

Pentru înțelegerea celor mai semnificative scrieri ale medievalității slave, latine și ale Renașterii, autorul a considerat necesar să exemplifice comentariile teoretice prin numeroase texte literare, care în mod obișnuit se găsesc doar în antologii și în diverse manuale.

G. C.

INTRODUCERE

Studierea literaturii medievale și a Renașterii are în vedere primele trei mari etape ale culturii vechi slovace (medievalitatea slavă, latină și Renașterea). O asemenea cercetare este însă destul de complicată, deoarece materialele aflate în arhive și biblioteci sunt foarte puține, fragmentare și neprelucrate. Istoricii literari folosesc în general același culegeri antologice, adunând pe parcurs și alte informații rezultate din descoperirea unor noi texte. În plus, mai intervine aici însă o dificultate, determinată de faptul că, începând cu secolul al IX-lea multe documente de limbă și literatură au fost scrise în slava veche, iar după un secol în limba latină. Studierea acestora nu se face după textele originale (protografe) ci după manuscrise în care copiiștii cancelariilor vremii interveneau cu modificări. Textele sunt cuprinse în antologii, cea mai cuprinzătoare fiind aceea a lui J. Mišianik (*Antológia staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1964).

Antologia menționată cuprinde cronologic scriitori din secolele IX-XVII. Unele texte literare au fost descoperite de autor în diverse arhive, iar în studiul introductiv se atrage atenția asupra faptului că mulți oameni de cultură, cum ar fi Ján Jessenius și Juraj Tesák Mošovský, au trăit și au scris mai mult în Boemia decât pe teritoriul Slovaciei, iar în acest caz, includerea lor în istoriile literare n-ar fi oportună. J. Mišianik este însă și coautorul *Istoriei literaturii vechi slovace* (*Dejiny staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1958) unde acești scriitori sunt totuși comentați. În studiul introductiv al antologiei sale (p. 17), J. Mišianik propune ca în edițiile viitoare ale *Tratatului de istorie a literaturii vechi slovace* să se renunțe la includerea în capitolul despre Renașterea scriitorilor amintiți. Nici dicționarele scriitorilor slovaci, apărute după 1980, nu-i pomenesc, deși C. Barborică în *Istoria literaturii slovace* (București, Ed. Univers, 1976, p. 51) consacră câteva rânduri lui Jur Tesák Mošovský. În Boemia a trăit însă și scriitorul Vavrinec Benedikt din Nedožery, amintit totuși de J. Mišianik atât în antologie, cât și în istoria literaturii. Fără a contrazice părerile istoricilor literari cu privire la apartenența acestor scriitori la o cultură sau alta, în volumul de față se discută doar despre personalitatea lui Vavrinec Benedikt, amintit de altfel, așa cum se va observa și de Dicționarul scriitorilor cehi și de Enciclopedia scriitorilor slovaci.

O altă problemă este aceea a periodizării literaturii slovace. Împărțirea în etape distincte a dezvoltării literaturii coincide, sau ar trebui să se suprapună în general perioadelor istorice ale culturii naționale. Intervin aici probleme de terminologie. De pildă, un alt istoric literar, J. Minárik, recurge la o clasificare destul de amănunțită în *Úvod do študia staršej slovenskej literatúry* (Introducere în

studiul literaturii vechi slovace, Bratislava, 1980, p. 13), stabilind mai multe subetape ale marilor perioade din istoria literaturii slovace. Este o modalitate frecvent întâlnită, știut fiind faptul că, datele sub care se înscriu respectivele etape au o funcție orientativă iar nu una definitivă. În această privință trebuie amintit că în unele manuale de literatură slovacă, texte ca *Píseň o dvúch uherských pánoch a tureckého cisáre dcére* (Cântec despre doi nobili unguri și fiica sultanului, 1560) este considerat poem istoric, deși în realitate el este un roman de dragoste în versuri, singura aluzie cu substrat istoric fiind doar aceea că în timpul unei bătălii cu turcii doi nobili (Siládi și Hadmázi) sunt luați prizonieri și închiși la curtea sultanului.

În antologia lui J. Mišianik (p. 219) poemul nu mai figurează ca epos istoric, cum apare el în Tratatul de istorie a literaturii (p. 111), fiind inclus în capitolul consacrat poeziei erotice din Renaștere.

Studiul Renașterii presupune o atenție deosebită. Dacă spiritul evului mediu se manifestă prin credință religioasă, umanismul reacționează reînvierea spiritului antic. În estetica Renașterii, principalul criteriu compozițional este acela al armoniei, fapt ușor sesizabil în arta vizuală, unde natura reprezintă un ansamblu unitar.

În opera literară lucrurile nu sunt atât de simple. Lirica antică opera în această privință cu anumite simboluri, care pot constitui un model și pentru lirica Renașterii. Canoanele antice stimulează însă armonia din altă perspectivă, folosindu-se în special de mituri, pe care Renașterea le ridică la rang de tradiție, tinzând spre o armonie absolută, spre perfecțiune. De aceea liricii umaniști recomandă în permanență modestia, simplitatea și virtutea. Așa vor proceda poeții Renașterii slovace, M. Rakovský, E. Láni și J. Silván. Armonia lucrurilor în natură este rezultatul frumuseții acestor lucruri. Dar în natură nu este totul armonios. Poetul trebuie să selecteze acele valori care i se par mai relevante. Odele lui M. Rakovský cântă tocmai aceste aspecte, aceste valori, pe care le consideră „daruri divine de inspirație astrală”. Observația este valabilă și în cazul eposului istoric din Renaștere, unde cuplurile eroice, caracterizate prin curaj și sacrificiu constituie etalon estetic, prin care ele se situează desupra celorlați indivizi. Noțiunea de eroism în Renaștere are o conotație asemănătoare cu aceea de „geniu” și „divin”, termeni adesea evocați în concepțiile neoplatoniene depre fericire. Aceste valori sau calități reprezintă punctul de plecare în recunoașterea personalității fiecărui individ, iar atunci când aceste performanțe nu pot fi atinse, în plan estetic oda se transformă în elegie, ca în poemul lui J. Jakobeus, *Gentis Slavonicae Lacrumae...* (Lacrimile poporului slovac..., 1642).

Nici teatrul Renașterii nu s-a situat în afara acestor exigențe. Spre deosebire de lirică, unde predomina monologul, în dramă un rol aparte revine discursului dialogat. Așa se explică prezența abundență a propozițiilor exclamative și a întrebărilor retorice, unde fiecare expresie trebuie să ilustreze modalitatea de reacție a personajului. Chiar epitetul au aici o cu totul altă funcție decât în producțiile lirice. Dacă în poezie, epitetul semnifică o anumită claritate, în dramă el trebuie să ajute la ierarhizarea unor aprecieri, a unor valori, pentru că numai în acest mod personajele se disting unele de altele. Singurul dramaturg al Renașterii care a încercat în literatura slovacă acest procedeu a fost P. Kyrmezer. El era

de părere că valoarea și caracterul personajului trebuie să se regăsească în primul rând în discursul său, gesturile și acțiunile eroului situându-se pe plan secund.

În studiul literaturii vechi slovace o importanță deosebită revine folclorului. De mare interes în această privință este cartea lui A. Melicherčik, intitulată *Slovenský folklór. Chrestomatia* (Bratislava, 1959). Volumul este alcătuit din două mari secțiuni. Prima reprezintă o analiză a principalelor particularități ale folclorului slovac și o periodizare a acestuia, iar cea de a doua secțiune cuprinde texte ale folclorului literar, împărțite pe genuri (liric și epic), dar și în producțiuni de dată mai recentă. Textele sunt preluate din colecții mai vechi, ca cele ale lui J. Kollár, reeditate în 1953, sau ale lui Boženei Nemcová (*Slovenské pohádky a povesti*, I, II, Praga, 1857), P. Dobšinský (*Úvahy o slovenských povestiach*, Martin, 1871), J. Polívka (*Súpis slovenských rozprávok*, I-V, Martin, 1923–1932), dar și din culegerile mai noi, ca aceea a lui J. Horák (*Slovenské ľudové balady*, Bratislava, 1956).

Din păcate, textele din perioada medievalității sunt foarte puține și asupra autenticității acestora există încă destule îndoieli. De aceea, pentru unele manifestări folclorice din perioade mai îndepărtate, se fac numai referi teoretice, apelându-se la documente de arhivă, ca în cazul actelor de magie și vrăjitorie, menționate în protocoalele de judecată ale autorităților vremii.

Invocând insuficiența materialelor, cercetările comparative întâmpină deci mari dificultăți. O cultură spirituală tradițională a existat cu certitudine, dar exemple din sfera credinței și obiceiurilor primare lipsesc în mare măsură. Absența unor texte nu permite însă concluzii definitive. De aceea, identificarea funcțiilor estetice ale unor asemenea manifestări s-a făcut prin analogie cu texte de dată mai recentă, sau prin comparație cu materialele de arhivă, pe care le dețin bibliotecile străine. În alte cazuri criteriile estetice pot fi aplicate fără rețineră, iar proza folclorică constituie în acest sens un ajutor incontestabil, mai ales în analiza diferitelor aspecte și funcții ale personajelor sau ale procedeelelor de combinare a narațiunilor.

Cercetarea folclorului presupune discernământ, de aceea analiza nu se limtează doar la o singură perioadă, sau la o singură temă. În procesul transmiterii temelor tradiționale intervin modificări, eroii se transformă în diverse tipuri de personaje (legendare, imagine, istorice).

În concluzie, trebuie subliniat faptul că, studierea literaturii medievale și a Renașterii are mare importanță pentru înțelegerea gradului de cultură și civilizație a unor epoci mai îndepărtate.

Istroicii literari acordă atenția cuvenită începuturilor culturii din Marea Moravie, când slavii au primit religia creștină în secolul al IX-lea, iar scrierea slavă reprezintă pentru literatura slovacă o primă etapă în care legendele despre viețile lui Constantin și Metodie constituie și primele documente de literatură veche, la care se adaugă și o serie de traduceri din textele religioase și în special din Biblie.

În secolul următor, slovacii sunt însă nevoiți să-și însușească ritualul creștin occidental, iar slava veche este înlocuită cu latina, care devine astfel limba de cult, în ea fiind scrise între 1060 și 1120 legende medievale și cronicile, iar în

secolul al XV-lea și unele lucrări teologice (*Summa Theologie* de Ioan de Kežamrok și *Rosarium Philosophorum* de Arnold din Spišska Nová Ves).

Ideile reformatoare ale mișcării husite au un larg ecou în Slovacia și în aceste împrejurări latina este înlocuită treptat cu limba cehă (slovacizată), care devine un timp și limba literară la slovaci, limba în care au scris poeții umaniști J. Silván și E. Láni.

Fenomenul literar va căpăta amploare în secolele următoare, când scrierile memorialiste din baroc sau cele de istoriografie din epoca luminilor vor constitui principalele direcții de dezvoltare ale literaturii slovace.

I. – MEDIEVALITATEA SLAVĂ (Secolul IX)

1. – Statul Mare Morav. Constantin și Metodie în Marea Moravie

Marea Moravia cuprindea ținuturile de pe teritoriul de azi al Slovaciei centrale și de sud-vest. Granițele acestui stat nu se cunosc cu exactitate. Cercetătorii mai vechi, ca de pildă P. J. Safarik (1795–1861), scriau, ca și alți predecesori (J. Papánek și J. Fándly), că Marea Moravie era alcătuită din teritorii locuite în bună parte de slovaci¹, iar alți istorici, contemporani nouă, consideră – fără a convinge însă – că centrul Statului Mare Morav s-ar fi aflat în Serbia². Pannonia ar fi constituit o regiune care adăpostea, în afară de slovaci, și alte neamuri slave (croați, sloveni și sârbi).

Înainte însă de formarea Statului Morav, mai multe cnezate slave se unesc în secolul al VII-lea pentru a face față dominației avarilor. Aceste cnezate reunite erau conduse de Samo. O dată cu moartea acestuia statul își pierde autoritatea, fiind desființat în jurul anului 658.

Trebuie spus că datele referitoare la existența slavilor înainte de constituirea unui stat puternic sunt destul de modeste. La baza acestor date stau scrierile istoricului grec Herodot (484–443 î. e. n.), Plinius Secundus (24–79), Cornelius Tacitus (55–120), precum și cele ale unor autori bizantini din secolele 6–10 (Procopius din Cezareea³ și împăratul Murikios⁴).

La început slavii nu aveau individualitățile etnice pe care le cunoaștem noi astăzi. În secolul al IX-lea deosebirea existente între diferitele graiuri erau relativ mici. Încă înainte de secolul al IX-lea, slavii au încercat însă să-și însușească câte ceva din elementele de cultură ale statului franc de răsărit.

Documentele istorice amintesc de existența în prima jumătate a secolului al IX-lea al cnezatului lui Moimir (aflat pe cursul fluviului Morava) și al cnezatului condus de Pribina (cu centrul administrativ la Nitra). Pribina era un adept al politicii statului franc, favorizând activitatea misionarilor germani pe teritoriul cnezatului său. Moimir care nu agreea această politică îl înlătură pe Pribina, unind cele două cnezate într-un singur stat. În anul 846 Ludovic Germanicul (825–875) renunță la serviciile lui Moimir, așezând pe tron pe Rastislav (846–870), sub domnia căruia noul stat, numit de Constantin Porfirogenetos (912–959) „Megale Moravia” (ceea ce ar fi

însemnat „Moravia cea îndepărtată de Bizanț“, iar nu neapărat Marea Moravie⁵) avea să devină un puternic centru al civilizației medievale. Aici au predicat creștinismul în limba slavă veche Constantin și Metodie. Misiunea lor în Marea Moravie coincide cu începuturile culturii scrise a slavilor, Constantin fiind considerat de către cercetători și primul filolog slav, a cărui activitate a avut un deosebit ecou în secolele următoare (secolele X–XI) și în alte spații europene⁶.

Propagarea ideologiei creștine în limba slavă veche a fost un proces complex. Se pare că înainte de venirea lui Constantin și Metodie în Marea Moravie unii locuitori slavi renunțaseră la religia păgână. Dovadă o oferă *Cividalské evanjelium* (Evanghelia de la Cividale din sec. al VI-lea), pe paginile căreia își scriau numele cei ce veneau să se roage la mănăstirea Cividale din nordul Italiei.

Misionarii germani încercau să propovăduiască ideile lor religioase, iar Pribina ridicase în acest scop chiar o biserică la Nitra în anul 830, biserică frecventată în special de diplomații și negustorii veniți din Imperiul franc de răsărit. Rastislav și-a dat seama de primejdia răspândirii religiei creștine de către misionarii germani și cere în anul 862 papei Nicolae I, să-i trimită misionari italieni. Papa nu dă însă curs solicitării sale, așa încât Rastislav se adresează în acest scop împăratului Bizanțului, Mihail al III-lea (842–867). Acesta îi trimite în anul 863 doi învățați din Salonic: primul era cărturarul Constantin, iar cel de al doilea, pe numele său Metodie, era un bun organizator și iscusit diplomat. Mihail al III-lea își făcea astfel din Marea Moravie un aliat sigur în lupta sa cu țaratul bulgar dar și cu Imperiul franc de răsărit.

Constantin (cunoscut și sub numele său monahal de Chiril) alcătuisese deja alfabetul slav (glagolitic) și începuse traducerea Evangheliei, iar în Moravia, împreună cu Metodie, a definitivat în limba slavă veche versiunea a numeroase cărți de cult. Ei au avut de întâmpinat mari greutăți din partea clerului german și roman, iar legenedele despre viețile celor doi apostoli, legende de care vom vorbi în paginile următoare, amintesc disputele pe care aceștia le-au susținut cu reprezentanții autorităților ecleziastice de la Veneția în privința scrierii și culturii slave.

Aminteam la început, că în secolul al IX-lea slavii vechilor așezări din Marea Moravie se aflau în contact nemijlocit cu Bizanțul, dar și cu locuitorii Imperiului franc de răsărit. Aceștia au ușurat într-un anume fel însușirea de către slavi a unor aspecte de cultură materială din sfera lor de civilizație. Din punct de vedere spiritual semnificative sunt însă pentru această perioadă faptele de cultură săvârșite de Constantin și Metodie și mai ales scrierile despre aceștia, apărute în perioada medievalității slave. În activitatea lor pe teritoriul Marii Moravii s-au izbit de refuzul categoric al bisericii occidentale de a folosi ca limbă de cult slava veche. De aceea, Constantin și Metodie călătoresc de mai multe ori la Roma, rugându-l pe papa Adrian al II-lea (867–872) să admită desfășurarea serviciului divin în limba slavă. Printr-o bulă dată în anul 869, papa consimte, cerând însă totodată ca Evanghelia să se citească mai întâi în latină și apoi în limba slavă. Constantin nu se mai întoarce de la Roma în Marea Moravie. Fiind foarte bolnav, moare la scurt timp după ce primise numele monahal de Chiril.

Atacurile împotriva folosirii limbii slave ca limbă de cult nu încetaseră însă nici după ce papa Adrian al II-lea consfințise acest drept prin actul său din anul 869. Metodie continuă învățătura lui Constantin. Rastislav, care îl sprijinea în acțiunile sale, este însă răsturnat de pe tron de către cneazul Svätopluk. Acesta se dovedește a fi un dușman necruțător al misionarilor bizantini. Profitând de acest fapt, clerul german își intensifică persecuția împotriva lui Metodie și la întoarcerea acestuia de la Roma îl întemnițează între anii 870–873, eliberat fiind numai la insistențele papei Ioan al VIII-lea (872–882). Acesta intervine chiar printr-o bulă (*Industriae tuae*, 880) în favoarea serviciului religios în limba slavă. Traducând Vechiul și Noul Testament Metodie contribuie la răspândirea limbii slave vechi pe teritoriul Marii Moravii. La această traducere se adaugă și alte texte cu caracter religios, precum și traducerea din greacă a unor norme juridice bizantine cunoscute sub numele de *Zakon sudnyj ljudem*, traducere făcută de Constantin. Textul este considerat a fi cel mai vechi cod juridic tradus în limba slavă⁷.

Limba traducerilor făcute de Constantin și Metodie se baza pe graiul slav din jurul Salonicului. Dar textele glagolitice de la Kiev (*Kijevská listy*, sec. al X-lea) conțin și unele particularități lingvistice (fonetice), caracteristice graiurilor din Marea Moravie (z și c în loc de žd, št)⁸.

Pe lângă traducerile mai sus menționate mai trebuie adăugată și o poezie originală, datorată, după unele opinii lui Constantin și denumită *Prolog (Proglas)* la Evangheliar. Deși istoricii literari slovaci atribuie amintitul poem lui Constantin⁹, alți cercetători români¹⁰ și bulgari¹¹ se îndoiesc de aceasta. Aceeași ipoteză se desprinde și din lucrările altor autori, din moment ce spun că: „Prin Constantin, presupusul autor al *Proglasului*, vorbește Bizanțul cu vechile și bogatele sale tradiții culturale”¹².

Cărțile de cult traduse de Constantin și Metodie în slavă constituie monumente de cultură ale medievalității slave, monumente pe care le studiază și Istoria literaturii slovace în cadrul primei perioade denumită *Doba Veikej Moravy* (Epoca Marii Moravii). La acestea se adaugă însă și scrierile despre Constantin și Metodie (legende), de care ne vom ocupa în capitolul următor.

2. –Scrierile despre Constantin și Metodie

După moartea lui Metodie (885), papa Ștefan al V-lea (885–891) interzice oficierea liturghiei în limba slavă pe teritoriul moravo-panonic. Svätopluk alungă toți discipolii lui Metodie din statul său. O parte dintre aceștia s-a refugiat în Bulgaria iar alții au fost trimiși la Roma și Veneția. Cei care au reușit să scape de persecuțiile autorităților, au continuat învățătura lui Constantin și Metodie scriind chiar despre mentorii lor lucrări cunoscute sub denumirea de *Legende moravo-panonice (Moravsko-panónske legendy)*.

În principal este vorba de două scrieri originale cu caracter elogios, intitulate *Viața lui Constantin și Viața lui Metodie*.

Prima dintre acestea (*Viața lui Constantin*) își dezvăluie caracterul hagiografic chiar din titlul său, titlu care în limba slovacă sună astfel: *Pamiatka a život blahoslaveného učiteľa Konštantina-Filozofa, prvého vychovávateľa národa slovienskeho*. Legenda a fost scrisă la sfârșitul secolului al IX-lea, presupusul ei autor fiind prelatul Kliment (decedat în anul 916). Este de presupus că scrierea a fost redactată pe teritoriul Marii Moravii și cuprinde date cu privire la obârșia, adolescența, tinerețea, pregătirea și faptele întreprinse de filozof de-a lungul vieții. Din această scriere aflăm chiar despre intenția lui Rastislav de a invita pe teritoriul Marii Moravii misionari care să răspândească aici ideologia creștină într-o limbă pe înțelesul tuturor:

„Lebo Rastislav, knieža moravské, na božie vnuknutie a po porade so svojimi kniežatmi a s Moravanmi vypravil posolstvo k cisárovi Michalovi hovoriac: „Náš ľud sa odriekol pohanstva a drží sa kresťanského zákona. No nemáme takého učiteľa, ktorý by nám pravú kresťanskú vieru vyložil v našom jazyku, aby tiež iné krajiny, vidiac to, nás napodoli. Nože, pošli nám, pane, takého biskupa a učiteľa. Vad od vás sa vždy šfri dobrý zákon do všetkých krajín“¹³. Trad.:

„Rastislav, cneazul morav, la îndemnul lui Dumnezeu și după ce s-a sfătuit cu cnejii săi și cu moravii a trimis o solie la țarul Mihail, zicându-i: „Neamul nostru a renunțat la păgânism și s-a dat după legea creștină. N-aveam însă un asemenea învățat, care să ne predice nouă credință creștină pe limba noastră, pentru ca și alte țări, vazându-ne, să ne urmeze pilda. De aceea, trimite-ne, Mărite, un asemenea episcop și învățat. Pentru că de la Tine s-a răspândit întotdeauna fapta bună în toate țările“.

În redactarea legendei se bănuie că s-au folosit și texte scrise chiar de Constantin. Iar partea cea mai interesantă în această privință o constituie

disputa sa cu autoritățile ecleziastice din Veneția, unde prin-o intervenție oratorică magistrală filozoful lua apărarea scrierii și culturii slave¹⁴. Iată aici textul:

„Či neprichádza dážd' od Boha na všetkých rovnako ?

Alebo či slnce nesvieti tak isto na všetkých ? Či nedýchame vzduch rovnako všetci ? A tak vy nehanbíte sa tri jazyky len uznávsí a prikazovsí, aby všetky ostatné národy a plemená boli slepé a huluché ?“¹⁵. Trad.:

„Oare ploaia nu cade de la Dumnezeu pentru toți

deopotrivă ? Sau soarele nu luminează la fel peste toți ? Oare nu respirăm noi cu toții deopotrivă același aer ? Și atunci, cum de nu vă rușinați în a recunoaște doar existența a trei limbi, poruncind ca toate celelalte neamuri și popoare să rămână oarbe și surde ?“

Fragmentul citat constituie replica sa la reproșul autorităților venețiene prin care i se interzicea lui Constantin să propage slava ca limbă de cult în Marea Moravie:

Ked' bol v Benátkach zhřkli sa proti nemu latinskí biskupi a kňazi i mnísi ako havrani proti sokolovi... hovoriac: „Človeče, poyedz nám, prečo si učinil teraz Slovanom knihy, ktoré nikto iný predtym nevynašiel, ani apoštolovia ani rímsky pápež, len tri jazyky poznáme, ktorými sa sluší v knihách slávit Boha: hebrejský, grécky a latinský“¹⁶. Trad.:

„Când a fost în Veneția s-au năpustit asupra lui episcopii, preoții și călugării romani, ca niște corbi asupra unui șoim... zicându-i: „Omule, spune-ne nouă, de ce le-ai făcut acum Slavilor asemenea cărți pe care nici apostolii, nici papa și nimeni altcineva nu s-a încumetat să le facă..? Noi cunoaștem numai trei limbi prin care se cuvine să slăvești pe Dumnezeu prin cărți: ebraica, greaca și latina“.

Scrierea nu-și dezmente caracterul său de legendă, pentru că în afara celor mai sus arătate, și care corespund în parte cu evenimentele vremii, lui Constantin i se atribuie și fapte miracoloase (îmblânzirea furtunii, scoaterea apei din stâncă de piatră, ș. a.). Semnificative sunt însă faptele din timpul vieții (copilăriei și adolescenței sale) pentru că ele înfățișează dorința tânărului de a se instrui. Filozoful ducea o viață aspră, austeră. Aceasta i-a pricinuit și boala, din cauza căreia s-a stins la Roma în anul 869.

Cealaltă legendă (*Viața Sfântului Metodie*) a fost scrisă, probabil, tot de Kliment și se remarcă prin conciziune lipsită însă de calități stilistice deosebite. Aceasta a determinat pe unii cercetători să considere că autorul celor două scrieri nu este aceeași persoană¹⁷, ci un alt discipol al lui Metodie. Din textul legendei desprindem totuși ideea, că înainte de sosirea celor doi învățați în Marea Moravie, unii locuitori ai acestor ținuturi renunțaseră la ideologia păgână trecând la cea creștină:

Stalo sa v tie dni, že Rastislav, knieža slovanské, so Svätoplukom vypravili poslov z Moravy k cisárovi Michalovi, hovoriac toto: „z božej milosti sme zoraí nám mnoho učiteľov krestanských z Vlách, z Grecka a z Nemiec, učiac nás rozlične. My Slovania však ľud prostý sme a nemáme, kto by nás vyčil v pravde a zmysel jej nám vyložil. Nože teda, pane, pošli takého muža, ktorý nám zostaví všeobecný zákonník“¹⁸. Trad.:

S-a întâmplat ca în acele zile, Rastislav, cneazul slav, să trimită împreună cu Svätopluk o solie la curtea țarului Mihail, spunându-i: „Din mila lui Dumnezeu suntem sănătoși. Au venit la noi mulți învățați creștini din Grecia și Germania ca să ne învețe în diferite feluri. Noi Slavii suntem însă un popor simplu și nu avem pe cineva care să ne învețe adevărul și să ne deslușească înțelesul lucrurilor. Trimite-ne deci, Mărite Doamne, un asemenea bărbat care să ne alcătuiască o rânduială unitară“.

În dorința de a elogia faptele apostolului, autorul scrierii spune despre Metodie că „...pre všetkých sa stal všetkým, aby všetkých získal“ („a făcut totul pentru toți, pentru ca să-i câștige pe toți de partea sa“). Formula aceasta tautologică subliniază caracterul panegiric al compoziției.

De altfel, multe fapte asupra cărora relatează cele două legende se regăsesc și în diverse texte literare ale epocii, apărute însă de pe alte teritorii, probabil în Macedonia (cum ar fi de pildă *Pochvalné slovo na sv. Cyrila a Metoda-Cuvânt de laudă pentru sfinții Constantin și Metodie*). Aceentul liric al acestei lucrări dovedește că autorul ei (un hagiograf desigur) intenționa să elogieze personalitatea celor doi învățați fără a oferi însă noi date despre activitatea acestora, limitându-se la evenimentele deja enunțate în primele două legende (*Viața lui Constantin și Viața lui Metodie*). De aceea, unii istorici literari slovaci sunt de părerea că autorul *Cuvântului de laudă* este tot Kliment¹⁹.

Lucrările mai sus amintite reprezintă documente ale literaturii slovace vechi și aparțin perioadei medievalității slave, perioadă în care a luat naștere Statul Morav. Mai mult chiar, unele scrieri, ca de exemplu *Viața lui Naum* (*Život Naumov*) au apărut în Bulgaria în secolele IX-X, sau în Moravia, ca cele redactate în limba latină și intitulate *Privilegium Moraviensis ecclesiae* și *Diffundente sole*. Acestea, deși au fost scrise pe alte teritorii, constituie totuși lucrări de referință și pentru cultura Marii Moravii, despre ele, în special despre *Diffundente sole*, relatând și renumita *Cronică a lui Kosmas* (1125), pomenită adeseori de cercetătorii istoriei Marii Moravii.

În afara acestor texte panegirice, în Marea Moravie circula și o literatură orală. Scriitorul arab Ibn-Dasta (din secolul al X-lea) presupune că în afara muzicii și a dansului, Slavii întrebuițau în trecut anumite recitative (mai ales cu ocazia ceremoniilor de înmormântare). Din păcate, istoriografia literară nu dispune încă de mărturii concrete în această privință, unii cercetători amintind aici doar cântecul intitulat *Morena, Morena*²⁰. Este foarte probabil ca aceste cântece de ritual să fi cunoscut forme cât mai diverse. Cu timpul, aceste formule cântate au pătruns (într-o structură modificată) și în sfera altor preocupări legate de evenimente din viața individului. Magia presupunea o multitudine de ritualuri însoțite de anumite formule. Așa au luat naștere descântecele, și alte manifestări orale. Textele acestora lipsesc însă, iar culegerile de mai târziu nu au la bază materiale din această perioadă a secolelor IX-X.

II. MEDIEVALITATEA LATINĂ (secolele X-XV)

1. Considerații generale

Spre sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor ungurii nomazi pătrund pe teritoriile fostului Stat Morav precum și în alte regiuni, dar sunt înfrânți de către Otto I în anul 955 în urma bătăliei de la Lech din Bavaria. În această perioadă are loc și creștinarea triburilor maghiare de către Ștefan I (997–1038), care recurge în acest scop la ajutorul arhiepiscopului praghez Vojtech, întemeietorul bisericii benedictine de la Buda. Localitățile slovace cunosc o nouă dezvoltare prin pătrunderea aici a unor coloniști nemți (mesteșugari și mineri) aduși de Carol Robert (1308–1342), reprezentantul dinastiei de Anjou pe tronul Ungariei. În secolele XIV, XV, în regiunile muntoase al Slovaciei Centrale se stabilesc și primii crescători de oi, veniți pe arcul carpatic din teritoriile române. Fenomenul este cunoscut sub denumirea de „colonizarea valahă” și are o deosebită importanță pentru istoria relațiilor culturale româno-slovace, pentru că din lexicul specific preocupărilor lor (ale oieritului) au pătruns în limba slovacă o serie de termeni¹. Cei mai numeroși coloniști erau însă nemții, care intră în conflict cu meșteșugarii autohtoni, așa încât Ludovic cel Mare (1342–1382) semnează actul *Privilegium pro Slavis* prin care slovacii au dreptul să ocupe jumătate din posturile administrative ale consiliilor orășenești.

Din punct de vedere cultural slovacii sunt nevoiți să se adapteze noilor împrejurări, renunțând la tradiția spirituală din perioada medievalității slavone. Singurele centre de educație aparțineau clerului. Orașul Nitra devine reședință episcopală atrăgând aici mulți oameni de cultură. Școlile erau administrate de mănăstiri iar în ele se preda numai în limba latină. Cu timpul apar și școli orășenești cu caracter laic. La Bratislava funcționa și *Academia Istropolitana* înființată de Matei Corvin în anul 1467, dar mulți slovaci frecventau, ca și românii de altfel, universitățile de la Praga (1348), Viena (1365) și Pecs (1367) sau Buda (1369). Limba latină pătrunde și în scrierile beletristice. Dominante sunt însă acum mai ales scrierile cu caracter științific, cum ar fi de pildă *Laudes artis poeticae* (1461) de Cristoff Petschmessing, *Vocabularium Latino-Germanicum* (din a doua jumătate a secolului al XV-lea) de Sigmund Senftleben, dar și scrieri teologice ca

Summa teologiae de Ioan din Kežmarok, sau *Rosarium philosophorum* de Arnold din Spišská Nová Ves.

Pe lângă aceste cărți, redactate în limba latină, s-au păstrat din această perioadă și textele unor predici scrise în limba slovacă, cunoscute sub numele de *Spišské modlitby* (1480). Autorul lor este un călugăr de origine germană, adăpostit la biserica Sf. Martin din Spiš. Aceste texte împreună cu *Zilinská kniha* reprezintă adevărate documente de limbă slovacă iar unii istoricii literari, ca J. Mišianík de pildă, le discută în cadrul epocii renascentiste², pe considerentul că au apărut în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

În perioada la care ne referim (perioada medievalității latine) mai interesante din punct de vedere literar și estetic sunt legendele despre care se va relata însă în capitolul următor.

2. Legendele medievale de limbă latină

Sub domnia lui Ștefan I statul fusese împărțit în zece episcopate, menite să contribuie într-o mare măsură la întărirea și răspândirea religiei creștine. Aceste episcopate erau sub tutela arhiepiscopiei din Ostrihom, unde funcționa din 1205 și o școală monahală.

Scrierile acestei epoci sunt consacrate tocmai operei de creștinare, în care caz figura centrală a narațiunii acestora o constituie, pe de o parte unii reprezentanți ai clerului, considerați „martiri ai creștinătății”, iar pe de altă parte chiar conducătorul statului în persoana lui Ștefan I, denumit și Ștefan cel Sfânt.

O primă lucrare de acest gen este *Legenda sfântului Svorad și Benedict* (Legenda o svätovi Svoradovi a Benediktovi), scrisă de abatele Maurus, înainte de anul 1070. Autorul legendei a devenit în 1036 episcop de Pecs și se presupune că pe eroii legendei sale i-a cunoscut în împrejurările impuse de funcția sa de înalt prelat în ierarhia bisericească. Creștinismul în Ungaria întâmpina încă mari dificultăți. De aceea, pentru răspândirea lui erau invitați misionari din alte părți ale lumii. Așa este cazul lui Svorad, unul din eroii legendei, un călugăr de origine poloneză, adăpostit mai întâi la mănăstirea Zobor de lângă Nitra, de unde s-a retras la Trenčín ducând o viață de ascet. O dată cu moartea sa în anul 1025, i s-au atribuit calități miraculoase fiind chiar canonizat ca sfânt prin deceniu al optulea.

Numele său monahal era Andrei și după spusele ucenicului său Benedict, călugărul se supunea unor torturi fizice severe:

Po dennej robote dožičil și taký odpočinok, ktorý skôr možno nazvat trýznením a trápením ako odpočinkom. Okresaný dubový klát totiž ohradil plotom a na tento plot zo všetkých strán pripevnil ostré trstie. Sám sediac na kláte ako na sedadle, na osvieženie tela užil takú polohu, že keď jeho telo, premožené apánkom, naklonilo sa na ktorúkoľvek stranu, ostrým trstím poranené hrozne precitlo. Okrem toho dal si na hlavu drevenú korunu, na ktorú zo štyroch strán zavesil štyri kameme, takže keď sa ospalá hlava na ktorúkoľvek stranu naklonila, udrela sa o kameň³. Trad.:

„După o zi de muncă își dorea un timp de odihnă, care însă numai odihnă nu se numea ci mai de grabă o stare de veghe și suferință. Își cioplise un butuc de stejar îngrădit de un gard, prins din toate părțile cu trestie ascuțită. Stând pe butuc ca pe un scaun își luase o asemenea poziție pentru odihna trupului, încât trupul său biruit de somn ori de câte ori se apleca, tresărea, rănit îngrozitor de trestia ascuțită. În afară de aceasta,

își mai așeza pe cap o coroană de lemn de care agăța patru bolovani din patru părți, încât capul adormit, în oricare parte se lăsa, se izbea de piatră”.

Celălalt personaj al legendei, Benedict, era un călugăr supus aceluiași reguli austere ca și învățătorul său Svorad. Viața i-a fost curmată de niște tâlhari care l-au jefuit, crezând că dispune de mulți bani.

Textul tradus din latină în slovacă de J. Mišianik și publicat în antologia aici citată, dezvăluie și alte amănunte: Svorad ar fi readus la viață un bandit ucis în urma unor neînțelegeri chiar de tovarășii săi, iar drept recunoștință tâlharul renunță la hoție, convertindu-se:

„Svätý Svorad ma totiž vzkriesil z mŕtvych k životu. Ked však oni od radosti plakali a prosili ho, aby s nimi šiel, povedal, že nikdy z tej cely neodíde, ale navždy tam Bohu a svätému Svoradovi slúžii bude. Učinil teda, čo siúbil a ostal tam až do svojej smrti“⁴. Trad.:

„Sfântul Svorad m-a înviat din morți. Iar când (ei, tovarășii lui – n. n.) au început să plângă de bucurie, rugându-l să meargă cu ei, le-a spus că nu va merge nicăieri, dar va rămâne pentru totdeauna acolo să slujească pe Dumnezeu și pe sfântul Svorad. Așa a făcut, precum a promis, rămânând acolo până la moarte”.

Prin pilda sa, legenda îndeamnă la credință, sugerând că și cel mai păcătos individ poate fi salvat. Ideea corespundea interesului manifestat de Ștefan I pentru întărirea credinței în regat și de aceea scrierile care apar după *Legenda despre Svorad și Benedict* se referă tocmai la această intenție a domnitorului, considerat „cel mai creștin dintre regi”. Aceste scrieri sunt: *Legenda Major* (*Legenda vácšia*) și *Legenda Minor* (*Legenda menšia*).

Prima dintre amintitele lucrări (*Legenda Major*) a apărut la sfârșitul secolului al XI-lea. Cea mai mare parte a compoziției este aici consacrată vieții lui Ștefan I. Înainte însă de această prezentare, legenda amintește de arhiepiscopul ceh Vojtech și de colaboratorul său Radla, subliniind astfel rolul bisericii în opera de creștinare a locuitorilor din Pannonia. Din păcate, nici una din antologiile apărute până acum în Slovacia nu prezintă textul (sau fragmente de text) din această legendă, sau din *Legendele Minor* și *Hartvik*. De altfel aceste ultime două legende preiau, așa cum spun istoricii literari⁵, date și evenimente din *Legenda Major*, *Legenda Minor* (1038) și *Legenda lui Hartvik* (sec. al XII-lea). Ele cuprind foarte multe elemente imaginare și spre deosebire de legendele din Marea Moravie despre Constantin și Metodie, cele de limbă latină nu amintesc nimic de activitatea celor doi învățați.

3. Cronicile

Cronicile apărute în această perioadă sunt de două tipuri: ungurești și cehe. Informațiile aici prezentate, din care nu lipsesc însă și multe elemente de ficțiune, se referă totuși și la evenimente din istoria slovacilor.

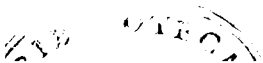
Din prima categorie face parte *Cronica lui Șimon din Kéza* (Kronika Šimona z Kézy). Scrisă la sfârșitul secolului al XIII-lea, lucrarea se referă la situația locuitorilor Ungariei până în jurul anului 1282. Populația era alcătuită în marea ei majoritate din slujitori ai curții regale la care se adăuga un număr însemnat de meseriași și meșteșugari, lucrători agrari (mulți dintre aceștia erau considerați robi). Conflictele cele mai acute erau cele dintre nobilime și curtea regală.

Cea de a doua cronică ungurească este *Cronica Anonimă* (Anonymova kronika) de la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul celui următor. Autorul ei era pisar la curtea regelui Béla al III-lea și descrie lupta triburilor nomade ale ungarilor, conduse de Arpad, împotriva slavilor de dincolo de Dunăre. Istoricii spun că în anul 894, Arpad împreună cu alt războinic (Kurasanes) a trecut Dunărea pricinuind mari pagube țarului bulgar Simeon⁶. Cronică este interesantă însă pentru istoria slovacilor, fiindcă apar în ea multe toponimice ca Zem(p)lin, Gumur (Gemr), Morova (Morava) ș. a.⁷.

Dintre cronicile cehe demnă de amintit este lucrarea lui Cosmas (*Chronica Boémorum*) din secolul al XII-lea. Kosmas (1045–1125) era preot în consiliul episcopal al Catedralei Sf. Vit de la Praga, privilegiu prin care se pronunța adesea în favoarea nobilimii cehe, adeptă a principiilor religioase de tip occidental. Așa se și explică probabil faptul că autorul vorbește foarte puțin în cronică sa despre Constantin și Metodie, amintind în legătură cu Marea Moravie doar despre ultimii ani de viață ai lui Svätopluk.

Despre Svätopluk aflăm și dintr-o altă cronică în limba cehă, scrisă în jurul anului 1314 și denumită impropriu *Cronica lui Dalimil*, pentru că autorul acestei lucrări în versuri este anonim. Considerată de istoriografia cehă ca fiind un „pamflet politic” îndreptat împotriva regilor Boemiei⁸, scrierea vorbește și despre Svätopluk și Bořivoj amintind că ultimul a fost botezat de Metodie.

În perioada medievalității latine au circulat și câteva poezii cu caracter religios (cântece și ode) incluse însă în colecții abia în secolul al XIX-lea, odată cu apariția renumitei culegeri *Národné spievanky*, publicată de J. Kollár (1793–1852) între anii 1834–1835. Acestea erau scrise în limba cehă, dar cu numeroase elemente ale limbii slovace. Cea mai interesantă compoziție, considerată a fi și cea mai veche (sec. XI), este *Hospodine pomyluj ny* (Doamne

miluiește-ne pe noi), care păstrează și multe elemente de slavă veche. Cântecul a fost scris într-o mănăstire pragheză de călugărul Prokop, alți istorici literari presupun că autorul acestui poem religios este chiar episcopul Vojtech⁹. Caracteristica de bază a cântecului este, sub aspect lingvistic, prezența în text a numeroase vocative și verbe la imperativ:

Hospodine, pomiluj ny./ Jezu Kriste, pomiluj ny./ Ty, spase všeho mira,/ spasiž ny i uslyšž,/ Hospodine, hlasy naše./ Daj nám všem, Hospodine,/ žizň a mř v zemi./ Krlešu.

Tot cu caracter religios este și textul poeziei *Bine ai venit Mântuitor iubit* (Vítaj, milý spasitelu...). Este de fapt o rugăciune scrisă în secolul al XV-lea în Slovacia de apus. Versurile se cântau în cadrul ritualului religios și erau închinare celui „ce-și vărsase sângele pentru iertarea păcatelor oamenilor“:

Vítaj, drahá kirvi božie,/ nade všetkno světské zbožie,/ ráč mě hřichov oplakaci a dobrie skončenie poslaci/ a v vaše je sirdce svadici¹⁰.

Istoricii literari semnalează prezența în această perioadă a medievalității latine și a câtorva versuri lirice, intime scrise pe folia unui registru fiscal al comitatului Novohradská în anul 1457:

O myla panna, czo thy mas quod my das-neves ras...¹¹

(O, scumpă doamnă, ceea ce ai, o să-mi dai-nu știi niciodată...)

Textele mai sus amintite reprezintă într-un anume fel și adevărate documente de limba slovacă. Dar așa cum am amintit în capitolul introductiv, cele mai importante din acest punct de vedere sunt însă textele cuprinse în *Žilinská kniha* (Cartea de la Žilina), apărută în sec. XIV–XV. Cartea reprezintă traducerea unor norme juridice și administrative din germana veche în limba cehă, traducere în care apar însă foarte multe cuvinte din lexicul limbii slovace.

În perioada medievalității latine viața culturală din Slovacia se desfășura în cadrul unor societăți, denumite *fraternity-bratstvá* (frății). Acestea aveau la început un scop mai mult administrativ, economic, cu timpul însă și-au însușit și un rol educativ, ca în cazul societății *Fraternitas XXIV, plebanorum Scepusiensium* din anul 1204 de la Levoča. Societatea se baza pe un program de instruire a preoților și dispunea la sfârșitul secolului al XIV-lea de o bogată bibliotecă, care cuprindea, în afara cărților cu profil teologic, și numeroase manuscrise din domeniul astronomiei și al polemicilor filozofice. În perioada imediat următoare, aceea a Renașterii, societățile de acest tip devin tot mai frecvente, implicându-se intens în propagarea ideilor umaniste.

III. UMANISMUL ȘI RENAȘTEREA (Sec. XV- prima jumătatea a sec. al XVII-lea)

1. Considerații generale

Marele merit al cugetătorilor Renașterii este acela de a descoperi demnitatea umană. Universul reprezintă acum o sferă mult mai largă de cunoaștere, iar individul constituie un element indispensabil în descifrarea tainelor naturii. De aceea, disertația morală, epistola și alte modalități retorice alcătuiesc genul preferat al scriitorilor umaniști.

Literatura Renașterii se caracterizează prin eroi ce urmăresc evadări spectaculoase în lumea necunoscutului. Aventurieri războinici, aristocrați învățați, regi și lachei, nebuni adevărați sau indivizi ce simulează demența, se desprind din atmosfera de viață a lumii lor, încercând imposibilul. Faptul este demonstrat de personajele dramelor shakespearene sau ale romanului alegoric *Spaccio della bestia triostante*, 1548, scris de Giordano Bruno.

Acești eroi se deosebesc de personajele romanelor cavalerești ale Evului Mediu, pătrunzând cu imaginația lor în sferele unui univers nemaiîntâlnit. Dante Aligheri (1265–1321) în *Divina Comedie*, 1311, depășește limitele morale ale poeziei medievale, înlocuind simpla delectare ce se desprinde din versurile acesteia cu valențe revelatoare asupra destinului și pasiunilor umane.

Observații asemănătoare desprindem și din cercetarea artelor vizuale ale epocii. Leonardo da Vinci (1452–1519) mărturisea că individul „cu cât cunoaște mai mult, cu atât iubește mai mult”¹.

Simbolul naturii introdus în catedralele gotice de artiștii perioadei medievale avea doar un rol decorativ. În Renaștere, acest simbol al naturii capătă o nouă strălucire, pentru că formele prin care el definește universul sunt surprinse în mișcare, dezvăluind un dinamism perpetuu.

Dacă artiștii italieni au găsit în pictură modalitatea cea mai convingătoare de înțelegere a universului, nemții erau la început interesați în această privință doar de muzică. Cu timpul, muzicienilor nemți din aceea vreme li s-au alăturat și pictorii. Astfel Albrecht Dürer (1471–1528) reușise să învingă pesimismul impus de compozițiile arhitecturale sobre, demonstrând că lumea și universul lor sunt continue. Ideea a fost susținută și de compatriotul său Hans Holbein

(1497–1543) care printr-o minuțioasă combinație de culori imprima portretelor sale o armonie purificatoare.

În Slovacia, ideile umaniste au pătruns în primul rând prin studenții slovaci care frecventau, împreună cu alți tineri din Transilvania și Ungaria, cursurile universității pragheze. Așa se explică faptul că husitismul, ca mișcare de propagare a ideilor reformatoare, și-a format în Slovacia proprii săi adepți, cum ar fi de pildă Matei din Zvolen, absolvent al Universității Caroline și autor al tratatului teologic intitulat *Grădina cu trandafiri-flori ale teologiei sacre* (Rosarius aut parvus floretus sacre theologie). Alt umanist este Jan Vavrinco din Ručice, cunoscut orator, care polemizând cu adversarii lui Jan Hus, susținea ideea că husitismul nu este o erezie.

Polemica sa acidă este îndreptată împotriva lui Pavol din Dolany, care într-o epistolă adresată husiților susținea ideea că adevărata credință este cea nevăzută, insesibilă, iar nu cea formală.

Acești intelectuali slovați, formați în Boemia, au răspândit la întoarcerea lor în Slovacia limba cehă în forma propusă de Jan Hus în lucrarea sa *De ortographia Bohemica*. Ceha astfel adoptată devine, pe lângă slava veche și latină, a treia limbă literară a slovacilor.

Adepții lui Jan Hus în Slovacia provin însă și din comandații militari ai oștilor husite („taboriții”), ca Jan Jiskra de pildă, un apărător înfocat al slovacilor împotriva persecuțiilor nobilimii maghiare. În anul 1434 mișcarea husită este însă înăbușită, iar cel ce sprijină cultura umanistă în Slovacia deceniilor următoare este Matei Corvin (1458–1490). Întemeietor al *Academiei Istropolitane* de la Bratislava, Matei Corvin atrage la curtea sa învățați și artiști, sculptori, profesori de teologie și drept precum și numeroși copiiști. Aceștia veneau în special din Italia și Polonia, dar lor li se adaugă după moartea regelui și alți umaniști de la Praga și Viena.

În asemenea împrejurări, cultura renescentistă din Slovacia a început să-și formeze proprii ei reprezentanți, care contribuiau la rândul lor la educarea tinerilor din alte centre culturale ale Europei. De pildă, în jurul anului 1497 funcționa la Viena, *Societatea literară Danubiană* (Sodalitas litteraria Danubiana), frecventată de muzicologi și profesori slovaci (Ștefan Monetarius din Kremnice, Juraj Werner din Košice și Velius Ursinius din Bratislava).

Istoriografia amintește și de alți oameni de cultură în aceea vreme, ca Juraj Petri din Bardejov și Lukaš Fabianus director al gimnaziilor din Prešov și Kežmarok. În localitățile de unde aceștia proveneau, au luat naștere și primele tipografii, librării și biblioteci.

Un rol deosebit în afirmarea școlii umaniste revine și lui Nicolae Olahul (1493–1568). Ca prim mitropolit al Ungariei se stabilise la Trnava, punând bazele unui seminar teologic în care se predau gramatica, poetica, retorica, aritmetica și muzica. O importanță aparte se acorda în programa de învățământ, a acestui seminar, redescoperirii culturii antice. Cursanții citeau și analizau în cei cinci ani de studiu, texte din operele lui Horațiu și Ovidiu, dar și din lucrările istoricilor Titus Livius și Salustius.

În disputele sale religioase Nicolae Olahul nu era însă tolerant. Manifestându-se ca un adversar neînduplecat al protestantismului el și-a atras antipatia multor reformați.

Mișcarea lutherană deși a accentuat conflictul între protestanți și catolici, pe plan cultural promova totuși ideea folosirii limbii naționale, cel puțin ca limbă de cult. Slovacia s-a orientat în această privință spre limba cehă ale cărei norme lingvistice erau vizibil constituite în traducerea de către protestanți a Bibliei de la Králice (1579). Cu timpul, această limbă, cunoscută și sub numele de „bibličina”, a ajuns să îndeplinească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și funcția de limbă literară.

S-au produs astfel schimbări în conștiința libertății umane, concept adesea propovăduit de ideile Renașterii.

Renașterii i se datorează și introducerea unui nou spirit critic în înțelegerea filozofică a fenomenelor naturii și universului în întregul său. Așa s-au pus bazele științelor moderne.

Redescoperind cultura antică, Renașterea nu se identifică cu elementele acesteia, ci le analizează doar din perspectiva unor criterii raționale, organizând învățământul și cultura în virtutea unor perceptive și sugestii spirituale cât mai diverse, câștigându-și astfel originalitatea.

2. LIRICA UMANISTĂ

Așa cum se preciza în paginile anterioare, ideile reformatoare și dezvoltarea economică, în special dezvoltarea comerțului, au permis pătrunderea spiritului modern al Renașterii și în Slovacia.

Și totuși, poezia umanistă capătă aici forme mai interesante abia în secolul al XVI-lea, deci la câteva decenii după apariția acesteia în alte țări europene. Explicația ar fi aceea că intelectualii slovaci s-au format în afara granițelor lor, învățământul de tip umanist funcționând aici abia în prima jumătate a secolului al XVI-lea odată cu înființarea seminarului teologic de către Nicolae Olahul în 1566 și reorganizarea acestuia în instituție de tip universitar de Peter Pázmány. De aici mai departe însă receptarea spiritului modern al Renașterii cunoaște un flux continuu.

Acceptarea modelelor culturii antice reprezintă acum o preocupare permanentă. Aceste modele au călăuzit atât științele (în special istoria), cât și literatura. Așa se explică faptul că o bună bucată de vreme, latina rămâne limba creației literare, a filozofiei și istoriei.

Modelele sugerate de cultura antică se resimt în special în forme de exprimare, poeții folosind procedee lirice preferențiale: ode, elegia și chiar epigrame. Nu lipsesc nici eposurile istorice, tema aici predominantă fiind a ceea a luptei împotriva turcilor.

Din dorința însă de a crea imaginea unui conducător de stat loial și înțelept și sub impactul unor scrieri cu aceeași caracteristică ca lucrarea lui Machiavelli (1469–1527), *Il principe* (1532), literatura Renașterii aborda și o asemenea temă.

Multe poeme ale Renașterii slovace au rămas în manuscris. Așa este cazul odei lui *Florian Franta* închinată lui Nicolae Olahul, odă intitulată *Ad Nicolaum Olahum* (1558).

Despre autorul acestor versuri, ca și despre mulți alți poeți umaniști slovaci istoriografia literară nu dispune de prea multe date. Se presupune că ar fi fost consilier, sau chiar primar al localității Trenčín, îndeplinind în același timp și funcția de secretar particular al unor personalități ale orașului.

În oda amintită, Florian Franta îl numește pe Nicolae Olahul „podoabă neprețuită” (*decus eximium*), rugându-l să-l ia sub protecția sa „nu prin aur strălucitor sau daruri scumpe”, ci prin „dragostea-i și cugetul nemărginit”:

Splendens non aurum cupio preciosave dona,
unica saltemin me sit tua mens et amor².

Drept recunoștiință, poetul se obligă „să ridice în slăvi numele său zi de zi și noapte de noapte, făcându-i coroana ce poartă și mai impunătoare”:

Attamen imensi venerandus conditor orbis,
longaevos annos si mihi contulerit,
veras exponam quoque laudes, Praesul amande,
et referam versu nomen ad astra Tuum.
Pulchirius ut fiat capitis diademaque sacrum,
res eric haec curae nocte dieque meae,
at tua rettulerir nostros fulcire labores,
egregium pereat ne modo propositum³.

Iată aici versiunea în limba română a acestui fragment, versiune datorată latinistului Eugen Dobroiu și inclusă de C. Barborică în compendiul său de literatură slovacă⁴:

Ctitorul demn de închinare al lumii ce-i fără margini
ani pentru trai îndelung mie de mi-a-ncredința,
laudele aduse ție drept arăta-voi, iubite episcop,
numele tău cu al meu vers voi ridica până-n slăvi.
Sfântă coroană ce porți decât este mai mândră să fie:
iată ce grijă-mi va sta noaptea și ziua în gând.
Tu se cuvine de fapt ale noastre strădanii să sprijini:
numai așa n-ar pieri scopu-mi aceasta măreț.

Versurile acestea au fost scrise pe marginea unui manuscris din secolul al XVI-lea, manuscris ce poartă titlul *Olahi Nicolai, arhiepiscopi Strigoniensis carmina partim aliena honoribus ejus dicata*. După informația istoricului literar Jan Mišianik, acesta se află în Biblioteca Universității din Budapesta⁵.

Tot în manuscris a circulat, până a fi introdus într-un volum de traduceri din opera lui Plutarh, Demostene și Botez (apărut la Bologna în anul 1522), și poemul intitulat *Andreae Jastrabini Pannonii Hexastichon ad lectorem* (Șase versuri pentru cititori de Andrei Jastrabinius). Autorul Andrei Jastrabinius, era slovac din Trenčianske Jastrabie și în jurul anului 1522 se afla la studii în Bologna. Cu acest prilej compune versurile amintite, dedicate personalității scriitorului grec Plutarh, despre care se spune că, „a sădit în om principiile morale, stimulând publicarea de cărți”:

...Quid mirum si sancta legit praecepta Plutarchus,
frugi hominem formans ex inimicitis ?
Illos ad laudem sola impulit oris opimi
vis, hunc hortata est publica at utilitas⁶.

Tot la Bologna studia în aceeași perioadă (1522) un alt poet al Renașterii slovace, *Jan Baptista* al cărui panegiric pentru Cicero (*In laudem Ciceronis*) este inclus de J. Mišianik în *Antologia literaturii vechi slovace*⁷ și citat și de C. Barborică în *Istoria literaturii slovace*⁸. Noi adăugăm la acesta și poemul închinat de Jan Baptista seniorului František Boner, senator al orașului Cracovia, poem care ilustrează dragostea împătimită a lui Fr. Boner pentru cărți:

Non mirum ergo tui, si te, Francisce, beatos
excelsi natura animi decerpere fructus
deliccisque frui librorum sedulo cogit,

bibliotheca quibus tua fecundissima floret,
inclita doctorum in qua sunt monumenta virorum,
quam Jove nata colit, Panaco spargit odorem
per totas, habitant quas Musas et Cynthius, aedes⁹.

În limba latină scria la începutul secolului al XVII-lea și *Ján Filický* (1560–1622). Născut într-o localitate din comitatul Kežmarok, poetul absolvise universitatea Carolină, călătorind apoi în mai multe țări europene, în calitate de institutor al copiilor proveniți din familii nobiliare.

Epigramele sale, *Papa non errat*, ironizează fără reținere obiceiurile clerului „de a merge pe urmele răului” (calchiaco sequitur deteriora pede). Poetul a scris și câteva versuri în limba slovacă (cu nuanțe dialectale însă, așa cum se poate vedea din fragmentul următor):

Ktori czlowiek kiedy umiera
a stad sie indzey precz ubiera,
już przedtim swiatu umral,
lakotky, marnosczy opuszczial,
tensz umierajuc nie umiera,
alie za smiercz swa zywoth biera¹⁰.

Literatura Renașterii slovace cunoștea însă și alți exponenți. Aceștia sunt, în comparație cu cei mai sus amintiți, de o structură aparte, caracterizându-se printr-o reacție mai violentă împotriva tradiției sub toate formele ei, în stat, în filozofie, dar mai ales în biserică și educație. Cugetările lor filozofice nu contravin spiritului antic ci doar ideii universalității bisericii catolice. Dintre acești poeți, cei mai reprezentativi sunt Martin Rakovský, Jakub Jakobeus și Michal Institores. Despre ei, în ordinea aici amintită, se va discuta în continuare.

A. MARTIN RAKOVSKÝ

Poet de limbă latină, Martin Rakovský a studiat în Germania și la Praga. A fost o vreme învățător și notar, iar în ultimii ani a deținut și funcția de administrator principal al comitatului Turčianky. În scurta sa viață (a murit în 1579 la vârsta de 44 de ani) a scris atât ode și elegii dar și lucrări filozofice.

Odele și elegiile sale au fost publicate la Praga în 1556, într-un volum intitulat *Elegiae et epigrammata ad aliquot nobiles et doctissimos viros mecaenatesque fidelissimos* (Elegii și epigrame pentru nobili învățați și fideli mecenazi). Poeziile amintitului volum cuprind elegii inspirate din trecutul frământat al ocupației turcești, dar și versuri de manieră convențională adresate persoanelor cultivate din cercul său de prieteni, cum ar fi de pildă oda închinată lui Jan Hodějovský, protectorul poezilor de limbă latină de la Praga:

...Te nemus omne canit, valles sylvaeque comantes,

Pegasidum strepitu dulce imitante melos¹¹. Trad.:

„...Pe tine te cântă văile împădurite,

în dulce murmur de melos celest”.

Boemia a rămas în sufletul poetului până la moarte, prilej pentru a scrie cartea *Descriptio urbis Lunae Boemicae* (Descrierea urbei Lony din Boemia, 1588).

Sub un anumit aspect cartea are un caracter monografic, autorul descriind localitatea Louny, unde a fost îndependent al singurei școli de aici. În același timp însă nu trebuie trecută cu vederea intenția autorului de a prezenta într-o manieră umanistă importanța școlii în instruirea individului, Martin Rakovský evocând în acest scop faptele laudabile ale grecilor și romanilor, dar și binefacerile aduse școlii și artelor frumoase de către Carol al IV-lea. Martin Rakovský formula aici teze întâlnite mai târziu în *Opera didactica omnia*, scrisă de J.A. Komenský în anul 1657.

Relevând importanța educației, Martin Rakovský sublinia că acesta „înnobilează nu numai exteriorul tânărului, dar înfrumusează și sufletul acestuia, învățându-l să deosebească cinstea de mârșăvie și buna cuviință de grosolanie...”¹².

În anul 1560 Martin Rakovský publică *Libellus de partibus Reipublicae et causis mutationum regnorum imperiorumque* (Cartea despre structurile statale și cauzele schimbării regatelor și imperiilor).

Este o lucrare în versuri cu tentă politico-filozofică, în care autorul folosește același model de împărțire a populației în grupe distincte, ca și Aristotel în

Politica (țărani, meseriași, comercianți, slujitori ai statului plătiți, ostași, magistrați, proprietari de pământ, autorități). Spiritul umanist al lucrării reiese însă din dorința de a crea imaginea unui monah ideal, în acest sens personalitatea lui Maximilian al II-lea (1564–1576), pe care „multe popoare îl vor rege și mulți adoratori și muzelor și-au pus în el speranța”:

Rex populis cum Patre Sacro optatissime multis,
ó spes Pierii, Maximiliane, chori¹³.

Partea a doua a *Cărții despre structurile statale* discută cauzele care duc la decăderea și înlocuirea conducătorilor.

Acestea țin pe de altă parte de natura lucrurilor, pentru că „materia et mundi complectitur omnia notus”¹⁴ (materia și vântul învăluiește toate ale lumii), iar pe de altă parte sunt determinate de revoltele sociale îndreptate împotriva samavolniciei și abuzurilor.

Preocupat de ideea unui stat perfect și a unui conducător ideal, Martin Rakovský continuă să scrie pe această temă o a doua lucrare în versuri, *Despre autoritatea laică* (De magistratu politico, Leipzig, 1574).

Cartea are trei mari secțiuni: *Euterpe*, *Clio* și *Thalia*.

Prima dintre acestea, *Euterpe*, constituie un argument chiar în alegerea titlului lucrării, pentru că, subliniind rolul monarhului în stabilirea unor principii morale desăvârșite, Martin Rakovský conferă autorității laice un caracter sacru, sublim, sugerând semenilor să o sprijine și să i se conformeze.

A doua secțiune a lucrării (*Clio*) este într-un anume fel o enciclopedie a monarhiilor care ne introduce în istoria acestora și în general în istoria existenței omenești. Totul pare rânduit în situații atât de tipice, încât vechile generații au fost obligate să treacă de la bine spre mai rău prin cele patru mari etape (de aur, argint, bronz și fier), etape asupra cărora relatează și anticii în scrierile lor. Această trecere de la o etapă la alta presupune schimbarea, fapt asupra căruia atrage atenția Martin Rakovský și în cea de a treia secțiune a utopiei sale (*Thalia*), unde pledează din nou pentru puritatea morală, onoarea și respectul suveranului. Intenționat sau involutar Martin Rakovský continuă și aici să valorifice moștenirea culturii antice, extinzând rigorile impuse de figura ideală a conducătorului și la ceilalți indivizi, pentru că el, suveranul, trebuie să fie un exemplu, ale cărui calități pot constitui model în formarea omului Renașterii (gândire pătrunzătoare, subtilă, pasiune).

Stăpânit de curiozitatea de a ști Martin Rakovský este mesagerul celui mai prețios îndemn al Renașterii: dorința de cunoaștere. Rezonanța acestui concept al demnității umane se resimte în lucrările sale. În ciuda caracterului lor utopic, scrierile lui aspiră spre ideea umanistă a spiritului tolerant, pentru armonie, rațiune și gândire liberă.

Poetul a mai avut doi frați: Matei și Nicolae. Și aceștia au încercat să scrie în latină versuri convenționale, unele au fost chiar publicate de Matuș Kollin într-o culegere de lirică umanistă, apărută la Praga între anii 1561–1562 cu titlul, *Farragines* (Diverse). Cei doi nu aveau însă talentul fratelui lor.

Alți scriitori ai acestei perioade au încercat să scrie un fel de cronici versificate. Așa este cazul lucrării *Meletémata* (Povestiri) compusă în distih

elegiac de Ján Kalinka (1567–1640), dar rămasă în manuscris. Autorul, un predicator protestant, relatează despre incursiunile otomane pe teritoriul Ungariei, despre persecuțiile religioase și despre înmulțirea actelor de tâlhărie (haiducie) împotriva preoților și mănăstirilor. Informațiile sunt modeste, iar despre ele istoricii literari au aflat din izvoare indirecte întrucât manuscrisul s-a pierdut.

B. JAKUB JAKOBEUS

Jakub Jakobeus (1591–1660) și-a scris o parte din lucrări în Olanda, unde a fost obligat să se refugieze ca urmare a persecuțiilor religioase, în Slovacia întorcându-se abia prin anul 1625. La Amsterdam publica în 1624 o istorie a doctrinelor religioase din Boemia (*Idea mutatinum Bohemo-evanjeliarum ecclesiarum in florentissimo regno Bohemiae*), prin care se dorea să atragă atenția emigranților de etnie cehă și slovacă asupra restricțiilor impuse de autoritățile clericale. Aceasta l-a determinat să scrie mai târziu și poezii de manieră combativă, militantă, publicate într-o plachetă cu titlul *Otti vernalis anni 1627 Aegrisomni* (Vise rătăcitoare din odihna de primăvară a anului 1627). Broșura este dedicată lui Gheorghe Rakoczi (1593–1640) și altui nobil transilvănean (Alexander Kapy), considerați apărători fideli ai religiei protestante.

Scrierea sa cea mai importantă este însă *Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota* (Lacrimile suspinele și dorințele poporului slovac, Levoča, 1642–1645), în care poetul deplânge propriul său neam, care și-a pierdut de-a lungul zbuciumatei istorii bărbății în bătălii necruțătoare:

Tempus adest, quo parva quidem ded debita caelo
natio Slavorum solemnna sacra parabat...¹⁵ Trad.:

„Fost-au vremuri, când poporul slovac așa mic cum este,
dar predestinat cerului, a adus multe sfinte jertfe...”

Făcând aluzie la miturile antice (Nioba) și cele biblice, Jakub Jakobeus invocă muzele („mama-slovacă”) să-și plângă durerea pricinuită de pierderea fiilor ei:

Slavorum montes, Slavorum flumina flete !

Flete meos natos, casus magnosque dolores !

Sic volo, sic cupio Slavorum saucia mater !¹⁶ Trad.:

„Văitați-vă voi, munți și fulgere ale slovacilor !

Jeliți-mi fii și durerile mele cele mari !

Asta cer, asta vreau eu, îndurerata mamă a slovacilor”.

Vorba săgetătoare a mamei nu-i numai bocet, dar și ruga („sic, volo, sic cupio”) unei ființe ce îndură cu greu destinul. Nefericirea ei e o fatalitate care apasă încă asupra propriei sale conștiințe, anticipând parcă o constatare adumbrată de scepticism:

Ipsa quidem mihi candidulum post nubila solem
sperabam fore, Martem constrictumque futurum

compedibus duris. Sed Sors mala pone secuta,...¹⁷ Trad.:

„Singură am sperat că după ceață să lumineze

soarele strălucitor și Mate să fie în lanțuri grele
încătușat. Dar picioarele mi-au fost din nou
purtate de Destinul
neprielnic“.

Scrierea lui Jakub Jakobeus, *Gentis Slavonicae lacrumae...* este adeseori evocată de poeții secolelor următoare. Așa cum remarcă istoricii literari, chiar J. Kollár a ales ca motto la cântecele istorice incluse de el în *Národné spievanky* (1834, 1835) versurile mai sus amintite, în care eroina roagă munții Slovaciei să-i plângă durerea.

C. MICHAL INSTITORIS

Michal Institoris (1635–1705) este poet contemplativ. Introspecțiile sale meditative au determinat pe unii critici să considere lirica sa ca fiind de orientare barocă¹⁸. Adevărul este că în creația lui Michal Institoris persistă un paradox: pe de o parte întâlnim aici un univers deprimant, expresie a lumii barocului, dar pe de altă parte sesizăm în versurile sale și o umbră de speranță, o dorință de destindere morală. Ori tocmai această tentație a poetului de a ocoli fatalitatea reprezintă în sine un ideal umanist. Ne-o dovedesc versurile *Desiderium aerae pacis* (1663), un poem lirico-epic, în care, deși se vorbește de pustiirea țării de către turci, scriitorul nu se lasă copleșit de teamă și tristețe, respinge ideea unui sfârșit apocaliptic, sperând „să se bucure fiecare la casa lui de darurile păcii, împodobită cu lauri de aur” (Ut nos lauricomae exhilarent xenia aerae pacis,/ incolet utquesuos quilibet ipse focus).

Tema va fi reluată în secolul următor de reprezentanții literaturii barocului, dar sub o altă percepție, dominată de neîncredere și profeții apocaliptice.

3. LIRICA SPIRITUALĂ

Acest tip de lirică este cunoscut din perioada Marii Moravii, când circula în limba slavă veche mai ales sub forma de cântec însoțind anumite momente ale serviciului religios.

Deși istoricii literari consideră că cea mai veche compoziție de acest gen este *Hospodine, pomyluj ny* (Doamne miluește-ne), nu este exclus ca în acea vreme să fi existat mult mai multe astfel de producțiuni. Ele au căpătat cu timpul și alte forme de manifestare, fiind prezentate nu numai sub formă de cântece în cadrul serviciului divin, dar puteau fi și recitate în diverse alte ocazii.

Limba lor a fost la început slava veche, înlocuită însă în secolul al XI-lea cu latina. În perioada husitismului aceste versuri pătrund în limba cehă și în Slovacia, difuzarea lor aici bucurându-se de un susținut sprijin din partea protestanților, dar și a preoților catolici, ultimii propagându-le însă mai ales în limba slovacă. Astfel s-a născut interesul pentru alcătuirea unor colecții, iar o primă culegere antologică datează din anul 1585 și este cunoscută sub denumirea de *Bystrická agenda* (Agenda de la Bystrica). Aceasta circula atunci împreună cu traducerea catehismului lui Martin Luther. Unul dintre coautorii traducerii este umanistul slovac *Daniel Pribiš* (1580–1645). El a adăugat la traducere și câteva cântece religioase (*Pisně duchovné*), din latină și germană, dar și texte slovace cunoscute în acea vreme credincioșilor parohiei unde era preot. Textele de limbă slovacă au avut un rol deosebit în afirmarea limbii, suscitând interes și prin conținutul lor întrucât, spre deosebire de cântecele traduse din latină, germană și chiar cehă, făceau aluzie și la unele realități din Slovacia.

Poezia spirituală reprezintă un aspect important al culturii umaniste din Slovacia. Ea se constituie într-un gen liric special, datorat nu numai autorilor anonimi, dar și unor poeți apreciați în cultura vremii, cum ar fi Ján Silván, Vavrínek Benedikt din Nedožery și Eliaš Láni.

A. JÁN SILVÁN

Născut la Trnava în 1493, a studiat un timp la Viena sub numele de Johannes Silvanus de Merica¹⁹, iar la întoarcerea sa din Austria se stabilește în Boemia ca notar nobiliar în Domažlice, unde a și murit în anul 1573.

Poetul era un adorator al culturii cehe, în special al umanistului Ján Blahoslav (1523–1571), propagator frecvent al operei lui Horațiu (*Ad Pisones*) și Cicero (*De inventione a De oratione*).

Ján Silván este cunoscut în literatura veche slovacă ca autor al volumului *Cântece noi la cei șapte psalmi pentru pocăință și alți psalmi* (Písne nové na sedm žalmů kajících a jiné žalmy, Praga 1571 și ediția a II-a 1578). Volumul are trei secțiuni, constituite din 32 de poeme, la care autorul a adăugat încă 10 cântece ale unor lirici străini. Titlul volumului este argumentat în prima secțiune, în care poetul parafrazează șapte psalmi biblici. Cea de a doua parte a cărții, de fapt cea mai originală, cuprinde versuri aparținând autorului pe tema regretului și suferinței pricinuită de prăbușirile morale și deșertăciunile lumești:

O marnosti nevymluvná,
není v tobě stálost žádná,
však se tebe všickni drží,
leč se komu svět nezdaří

Protož každý v tomto světě
nebež jako v nejistotě,
opust světa zlé žádosti,
drž se ctnosti, spravedlnosti²⁰.

Iată aici și versiunea românească a celor două strofe, în traducerea lui C. Barborică:

Negrăită vanitate,
nestatornică surată,
toți se țin de fusta ta,
dar nimic ei n-or avea.

Tu cel ce trăiești pe lume,
nu mai alerga anume,
ispita tu părăsește
și-n virtute viețuiește²¹.

Preocupat de severitatea normelor morale impuse de protestanți, J. Silván aspiră spre puritate. Acest lucru poate fi sesizat și într-o altă compoziție a sa (*Spomož mi z hoře mého*), al cărui text a cunoscut mai multe variante, una dintre acestea fiind inclusă de J. Mišianik în *Antologia literaturii vechi slovace*²², cu titlu ușor modificat, *Spomož iž mi z smutku mého* (Ajută-mă să-mi uit tristețea...):

Spomož iž mi z smutku mého,
mocný, milý Bože,
pomozíž mi vítěziti,
zlému odpierati
racíž dati potešenie,
míti v bezpečném svědomie ! Trad.:
„Ajută-mă să-mi uit tristețea,
Preabunule și atotputernicule,
Ajută-mă să-nlătur răul,
binevoiește a-mi da bucuria,
de a avea conștiința neprihănită !“

Cauzele neliniștii sale se trag din „păcatele tinereții“, exprimându-și în acest sens regretul pentru cele lumești:

O když ja na svou nevinnost
pomyslím kdy na vou mladost,
jaké hoře, jaka žalost !

Hanebnět jsem věk strávil,
po své vůli najvíc živ byl,
na budoucí čas nemyslil²³ Trad.:

„O, gândind la inocența-mi,
gândesc la tinerețea mea,
ce păcate, ce urgie !

Mă rușinez că petrecut-am anii,
trăind numai după pofta mea,
fără să chibzuiesc la ce va fi...”

Evenimentele din viața sa l-au tulburat, așa încât la începutul poemului intitulat *Z hlubokosti volám k tobě...* autorul precizează că l-a scris sub povara „necazurilor și umilințelor“ („v mých velikých těžkostech a protivenstvých“), făcând aluzie la persecuțiile „frăților“ religioase din Moravia secolului al XVI-lea, la care aderase probabil și poetul. Strofa a întâia, după cum precizează E. Tkáčiková²⁴, este o parafrază a psalmului 130, în continuare însă versurile exprimă un blestem, o anatemă, fapt caracteristic de altfel liricii spirituale protestante:

Tak vy zradní falešníci,
jenž stavíte šibenici,
budete na ní sami zvěšeni²⁵... Trad.:
„Voi fățarnici trădători,

dacă veți ridica spânzurători,
tot voi veți atârna în ele...”

Partea a treia a volumului *Pisné nově...* are, în comparație cu primele două părți, o nouă structură poetică: strofe neregulate de câte 3, 5, 7 versuri a câte 10-12 silabe. Aici poetul renunță la obișnuitele lamentări, lăsând să se întrevadă o undă de optimism. În legătură cu această opțiune a poetului, istoricii literari remarcă că, lirica lui J. Silván „deși nu se eliberase în totalitate de prejudecățile mentalității medievale, aderă totuși la conceptul despre viață al Renașterii”²⁶. O dovedește în parte însăși lirismul versurilor sale, versuri ușor de adaptat unor melodii. De altfel, mulți dintre poeții secolului al XVI-lea erau și muzicieni. Muzica instrumentală din Renaștere se dezvoltă în paralel cu cea vocală. Acest sincronism constituia atunci un fapt de educație estetică, la care s-a renunțat însă în perioada următoare, a barocului, când predominantă era muzica instrumentală (în special flautul).

În cazul cântecelor spirituale melodia era însă esențială, deoarece textul cântat se reținea mai ușor. Așa se explică chiar și mențiunea ce însoțește poemul amintit, *Márnost na všem znám a vidím...* (Deșertăciune văd pretutindeni), mențiune în care se precizează că aceste versuri se cântă pe melodia compoziției *Proč nechceš nato dbati*. Poetul a structurat strofele în rime eufonice de tipul:

Tak jest člověk neustavičný,
řidkokdy zdrav, vždy nemocný,
dnové jeho jakžto vody,
běží předce bez závady²⁷.

În traducerea lui C. Barborică²⁸ versurile au o rimă asemănătoare originalului:

Traiu omului nespornic,
trupul bolnav, nestatornic,
zilele, cum le cășună
curg ca pa cea nebună.

J. Silván recomandă în poemele sale cumpătare și decență morală, combătând astfel idealurile spirituale ale Evului Mediu cu Epicur și discipolii săi, adversari ai ideii nemuririi sufletului și apărători ai plăcerilor trupești:

Epikurus hodovník
té radosti neznal,
neb svrchované dobré
tělesnou rozkoš nazval²⁹ Trad.:
„Petrecărețul Epicur
n-a cunoscut virtutea
ci doar dezmățul,
zicând că-i binele ideal.”

J. Silván este însă destul de ponderat în aprecierile sale la adresa filozofului grec Epicur, numindu-l doar bezmetic, petrecăreț, chefliu („hodovník”). Să ne amintim însă că același Epicur în cântul al X-lea al „Infernului” din *Divina Comedie* este supus de Dante unei aspre judecăți, obligat fiind să zacă într-un sicriu deschis până la Judecata de Apoi. În această privință J. Silván este mai

reținut. El se înscrie printre „moderații” adversarilor lui Epicur, făcând parte dintre acei umaniști, care deși regretau opiniile filozofului cu privire la plăcerile omenești, căutau să salveze ceva din moralitatea acestuia.

J. Silván n-a fost deci străin de filozofia antică. De fapt, umanistul ceh Ján Blahoslav îl numea „musicus quidem clarus et eruditios” (un tip muzical, clar și erudit), iar Kašpar Kunrad, adept al lui J. Blahoslav îi dedica lui J. Silván într-o lucrare din 1615 (*Prosopographiae Melicae Millenarius*) următoarele versuri: „Psalamata multa mihi sunt scripta et cantica sacra, nune cum coelicolis voce animoque cano”³⁰ (Am scris destule rugă și psalmi și de aceea sufletul și glasul meu cântă acum în ceruri). Aceasta este o dovadă a aprecierii de care se bucura J. Silván din partea umaniștilor Boemiei.

B. VAVRINEC BENEDIKT DIN NEDOŽERY

Vavrinec Benedikt din Nedožery (1555–1615) era un erudit: lingvist, traducător, matematician și muzician. Studiase filozofia și teologia la Universitatea Carolină de la Praga al cărei profesor a și devenit, susținând ideea promovării limbii naționale și a unui învățământ de ținută unanistă. Deși a trăit în mediul praghez, fiind un valoros exponent al intelectualității cehe, nu uita să amintească ori de câte ori avea prilejul, că este de etnie slovacă. A făcut-o și în scris, în preambulul Gramaticii cehe (*Gramaticae Bohemicae*), lucrare de care ne vom ocupa în paginile următoare, în capitolul consacrat științelor în sfera Renașterii.

Ca poet, Vavrinec Benedikt din Nedožery s-a afirmat în special în domeniul traducerilor, singurul poem original fiind imnul religios *Doamne sfinte, ce timpuri am apucat* (Ach, Bože svatý, jakých časův sme dočkali), o compoziție simetrică, alcătuită după modelul clasic al alternanței ritmice, în care fiecare strofă reia aproape în formă identică o rugă de trei versuri:

Stůj při nás,
bojuj za nás,
ó Kriste, králi náš !³¹ În limba română:
„Stai lângă noi,
Luptă pentru noi,
Isuse, stăpânul nostru !“

Poemul a fost publicat împreună cu traducerea Psalmului 100 în volumul *Aliquot psalmorum Davidicorum* (Praga, 1606). În versiunea sa, Psalmii lui David reprezintă o transpunere liberă a versetelor biblice, Vavrinec Benedikt din Nedožery fiind de părere că limba scrisă trebuie să țină neapărat seama de modalitățile de expresie ale limbii vorbite. În gramatica amintită, V. Benedikt de Nedožery atrăgea atenția asupra deosebirilor existente între limba ceah și cea slovacă, recomandând umaniștilor slovaci să cultive în scrierile lor intens limba slovacă. Din păcate, el și-a concentrat cercetarea în special asupra morfologiei și sintaxei limbii cehe, pregătind și un tratat de poetică al cărui manuscris s-a pierdut însă împreună cu alte traduceri ale sale din lirica spirituală.

Vavrinec Benedikt din Nedožery este considerat de istoriografia literară un apărător al ideilor umaniste în artă și știință revendicat fiind deopotrivă atât de cultura ceah cât și de cea slovacă³².

C. ELIAS LÁNI

Eliaš Láni (1570–1618) are un destin diferit de cel al lui Vavrinec Benedikt din Nedožery. Și aceasta pentru că nedepășind granițele țării, s-a format în cercul de intelectuali ai lutheranismului autohton. Sub impactul evenimentelor secolului său (răscoale, invazii, dispute religioase) lirica lui Eliaš Láni, deși încearcă un sentiment îndurerat, este mai lucidă, mai personalizată decât cea a predecesorilor. Conștiința poetului refuză uneori universul iluziilor și al consolării religioase. Aceasta explică și tonul elegiac al poeziilor sale:

Zmenila se jest našeho srdce
jeho velká radost,
tanec a rozkoš našeho tela
v plač se obratila...³³ Trad.:
„S-a înmuiat inima noastră
iar veselia-i mare,
dansul și plăcerea trupului
s-au prefăcut în plâns...”

Cruzimea și groaza îl constrâng însă pe poet să nu renunțe la credință:

Obrát nás k sobe, Pane laskavý,
a obrátíme se,
obnov dni naše a požehnaj nás
jako od počátku...³⁴ Trad.:
„Întoarcere-ne spre tine, preaiubitore Domn,
și ne vom întoarce,
împropătează-ne zilele și binecuvintează-ne
din nou...”

Expresia barocă a versurilor sale ne fac să înțelegem că poetul înclina totuși spre filozofia secolelor următoare. Deși criticii operei lui văd în el un versificator „exaltat”, precursor al modelelor poetice baroce³⁵, Eliaš Láni rămâne totuși un creator de formație umanist-renascentistă. Este interesantă în această privință părerea criticului Jozef Škultetý, exprimată într-un articol publicat la sfârșitul secolului trecut, prin care aprecia efortul lui Eliaš Láni de a-și fi scris poemele într-o limbă îngrijit aleasă, curată, fără cuvinte livrești („Lániho reč je samý obraz a podobenství jeho, akoby si ich dnes bral nie z knižného, ale z najčistejšieho, najzachovanejšieho prameňa slovenčiny“)³⁶.

Din păcate, din opera sa s-au păstrat numai câteva poeme. Opt dintre acestea au fost incluse de Daniel Pribiș în amintita traducere a Catehismului lui Martin Luther.

Alt poem, ne precizează istoricul literar J. Mišianik³⁷, a fost găsit în manuscris pe prima filă a cărții *Manuale Litino-Hungarico Slavonicum* (Bardejov, 1606), cu mențiunea „Tempore belli Bocskaiani 1606“. Poezia, scrisă înaintea morții poetului și retranscrisă de un anonim, relatează despre năvălirile otomane într-o manieră asemănătoare poemelor istorice, fără a avea însă suplețea stilului cronicăresc al acestora. Regruparea poeziilor într-un volum separat ar ușura desigur o mai bună înțelegere a tendințelor estetice ale versurilor sale.

4. EPOSUL ISTORIC

Cântecul istoric descrie evenimentele autentice, sau întâmplări din realitatea imediată, a căror eroi sunt însă evocați liric.

De aceea, în aceste producțiuni literare găsim o strânsă îmbinare de elemente lirice și narrative. Limba lor era limba slovacă sau limba cehă cu multe nuanțe dialectale și cu elemente ale limbii slovace vorbite („ceha slovacizată“). Deși au circulat în marea lor majoritate pe cale orală ca producțiuni anonime, sau pseudoanonime, apartenența lor la literatura cultă și nu la cea folclorică este determinată în primul rând de faptul că, ele sunt creații ale unor martori direcți, sau chiar ale unor participanți la respectivele evenimente, în care caz, aceștia își menționează uneori numele în versurile finale. În al doilea rând, trebuie spus că, spontaneitatea apariției lor dovedește faptul că autorii acestora proveneau din rândul tinerilor cultivați, sau cel puțin cu oarecare știință de carte și aptitudine de versificație.

De altfel, așa cum se va observa, aceste manifestări literare se bazează pe o structură poetică constituită din versuri („formule“) inițiale, urmate de relatarea propriu-zisă a respectivului eveniment (nucleu narativ) și de versurile finale. Este foarte probabil ca unele versuri să nu fie autentice. Localizarea acțiunii însă este reală. Denaturările aparțin fanteziei și expresiei exagerate a autorilor, care doreau să facă din compozițiile lor narațiuni cât mai atractive, introducând și anumite detalii de mister.

Tema dominantă a eposului istoric slovac este aceea a luptei împotriva ocupației turcești. Cetățile medievale au oferit în această privință un prim izvor de inspirație. De aceea, lirica apărută pe această temă, în secolul al XVI-lea s-a constituit într-un ciclu de cântece închinat castelelor: *Cântec despre Sigotí și despre cetatea Muráň și Jager*, sau *Cântecele despre Modrý Kameň, Divín și Zvolen*.

Primul dintre acestea (*Píseň o Sigetském zámku*, 1566) este o amplă compoziție, de o sută de strofe, consacrată rezistenței dramatice a cetății Sigot, în fața atacurilor turcești.

Pin momentele sale tragice, poemul ni se înfățișează ca o baladă. Multe dintre aceste momente sunt însă simple fabulații ale autorului, digresiuni special create tocmai pentru a oferi o lectură neobișnuită:

Poslyštež již panové,
co jsú učinili
naši rytíři sigotští

jenž manželky meli –
hlavy jim stínali,

v hrob pekně pochovali,
neb samy prosili,
s nimi neprznili
a necizoložili...³⁸ În limba română:
„Ascultați voi domnilor,
ce au făcut
cavalerii noștri din Szigot –
toți cei ce aveau neveste,
le-au tăiat capetele,
le-au așezat trupurile în mormânt,
fiindcă nu-și doreau
ca turcii să le pângărească
și să le batjocorească...”

Eroul acestui poem este un încercat cavaler (Mikuláš Zrínsky), despre care au circulat în anii șaizeci ai secolului al XVI-lea multe cântece și în limbile latină, germană și maghiară. Compoziția cântecelor slovace folosește o rimă asemănătoare liricii populare, lexicul însă nu se bazează întotdeauna pe vocabularul limbii slovace, autorul apelând frecvent la cuvinte de nuanță dialectală.

Mai interesant este *Cântecul despre Muraň* (*Píseň o Muránském*, 1549) al cărui text lasă impresia unei cronici în versuri. Autorul acesteia (Martin Bosňak) a fost martorul asediului mercenarilor spanioli din armata lui Ferdinand I, asediu împotriva castelului Muráň a și a comandantului acestuia, seniorul Matej Bazald.

Și aici, la fel ca și în compoziția anterioară, pot fi întâlnite elemente de senzație, violențe, atacuri barbare, imagini prin care M. Bosňak dorea să producă impresii cât mai puternice:

Mocný zvuk i prask a dym veliký
jsou z děl vydávali v zámek Muránský,
zdi se sypali s vysoké skaly,
mnohí jsouce v strachu ven skakali...³⁹ Trad.:
„Cu bubuituri puternice, bubuituri de tun și negru fum,
încojuraseră castelul Muráň,
spulberând stâncile înalte,
de pe care cădeau neputincioși ostașii...”

Tot în forma unei cronici rimate este alcătuit și *Cântecul despre Modrý Kameň, Divín și Zvoleň* (1596) inspirat din luptele cu turcii, care doreau să cucerească cele trei cetăți, locuite nu numai de slovaci dar și de nemți și polonezi:

„Nečekajte, vy, zvolenských pánov,
neb jest tam výborných junákov,..

drábú haviarú, sedláku
i také výborných Němců,

Slovákú, také Sezákú !"⁴⁰ Trad.:

„Nu mai sperați voi,
să-i prindeți pe nobilii din Zvoleň,
pentru că acolo sunt și tineri flăcăi...

și paznici înarmați, mineri, țărani
și nemți dibaci,
slovaci, silezieni !“

Alte cântece istorice reiau tema persecuțiilor religioase, frecvent întâlnită în lirica cultă. Asemenea eposuri datează din jurul anului 1620, când reformații slovaci și boemi erau supuși unor presiuni puternice din partea bisericii catolice vieneze, sprijinită de autoritățile papale.

Două sunt poemele cele mai importante pe această temă. Primul este cântecul *Despre Tompier* (O Tompierovi), generalul Henrich du Valde Dampierre, care intervenise brutal în stingerea revoltelor religioase din Boemia anului 1618, fiind totuși învins după doi ani într-o sângeroasă bătălie pe colinele din jurul Bratislavei:

Kozáci Tompjerovi utíkat museli,
na cestách dost lidu dobrého pobili...⁴¹ Trad.:

„Cazacii lui Tompier au trebuit să fugă,
ucigând în calea lor mulți oameni nevinovați...”

Al doilea poem cu aceeași temă este *Myjava și cazacii* (1621) și se referă la revolta slovacilor împotriva armatelor habsburgice.

Ambele poeme împrumută modalități de expresie, caracteristice liricii populare, folosind ca versuri inițiale formule de felul:

Poslyšte krestane, noviny pravdivé,
co vám chci zpívati i vypravovati...⁴² Trad.:

„Ascultați voi creștini, veștile adevărate,
pe care eu vreau să vi le cânt și să vi le povestesc...”

Cântecele istorice au apărut deci ca urmare a unor evenimente importante pentru acea vreme. Circulația lor a fost desigur limitată în timp, dar genul acesta de lirică va reveni totuși și în secolul al XVIII-lea, în perioada barocului literar.

5. POEZIA DE DRAGOSTE

Receptarea acestei categorii lirice a avut loc abia în deceniul al șaselea al secolului nostru. De aceea, istoriile literare apărute în Slovacia înainte de 1960 nu fac nici o referire la o astfel de poezie. Prin descoperirea unor asemenea versuri, configurația literaturii Renașterii slovace capătă o nouă semnificație. Argumentele sunt următoarele: în primul rând, poemele erotice aparțin în întregime liricii laice, având un caracter personal, intim și individualizat; în al doilea rând, aceste poezii, în marea lor majoritate anonime, sunt scrise numai în limba națională, respectiv în cehă cu multe elemente de lexic și nuanțe dialectale ale limbii slovace („ceha slovacizată”).

În afara acestor considerații mai trebuie precizat și faptul că, prin structura lor poetică, unele versuri erotice se aseamănă cântecelor galante, de curtoazie, frecvent cultivate în alte țări europene la curțile nobiliare. Altele evocă însă și mediul autohton, păstrându-și astfel un anumit colorit național, determinat în bună măsură și de asemănarea lor cu unele producțiuni ale liricii populare.

Poezia de dragoste are o semnificație aparte, întrucât versurile sale depășesc cadrul convențional al regulilor impuse de canoanele creștine și ale rangului familiar.

În istoriografia slovacă meritul descoperirii unor poeme erotice revine criticului Ján Mišianik, care cercetând manuscrisele cu texte vechi ale nobilului Ján Jób Fanchali, a găsit opt poezii de dragoste nesemnate, bănuind doar că unele au fost scrise de poetul Valentin Ballasi⁴³.

Codicele, alcătuit de Ján Jób Fanchali între 6 martie 1603–12 decembrie 1604, cuprinde pe lângă textele slovace și 21 de cântece lirice ungurești, drama erotică „Credulus és Julia”, scrisă de același Valentin Ballasi, precum și două cronici în versuri.

Cu privire la textele lirice slovace, cercetătorii au fost tentați să le considere părți fragmentare din cartea *Epistolarium Miscelonearum*, din 1550 de la Brno. Între textele acestei cărți și codicele lui J.J. Fanchali există însă mari deosebiri, determinate în primul rând de cercul tematic în care acestea se înscriu. În timp ce în unele poeme ale culegerii de la Brno, predomină tema infidelității, particularitate caracteristică poeziei trubadurilor, în textele slovace tema principală este intriga amoroasă, generată de conflictele familiale, de colportori meschini și rivali răuvoitori.

Un exemplu îl găsim în poemul, *Înțelege-mă, iubita mea* (Mějž, ty litost má najmilšī), în care poetul anonim introduce o confesiune menită să descopere

suferința eroului, pricinuită chiar și de calitățile fizice și spirituale ale partenerei lui:

neb si y všicka v svete
tvá krása, ctnost, spanilost
činí mi velkú žalost
rozpalujíc milost.⁴⁴ Trad.:
„... tu ești totul pe lume,
dar frumusețea, virtutea și puritatea ta
îmi pricinuiesc uneori mari suferințe
și săgeți arzânde de crude umilințe“

În altă poezie, *Doamne, deplânge-mi amărăciunea* (Bože, požal toho smútku), ceea ce provoacă suferința sunt discordia și invidia.

Părăsită, eroina nu-și dorește răzbunarea, speră în revenirea iubitului, pregătindu-i fără nici o remușcare o primire solemnă:

... z vúnného citrónu
ložu mu pristojím,
stuol, stolice z cyprisu,
z hrebičkou a z muškátu
pekne mu pripravím⁴⁵. În limba română:
„... cu frunze aromate de lămâi
o să-i aștern culcușul,
din lemn de Cipru
și flori de clopoței și de mușcată
împodobi voi masa...“

Măreția acestei ceremonii, care marchează reîntorcerea iubitului, este specifică liricii de curtoazie, cercetătorii poeziei erotice slovace⁴⁶ văd însă în poemul de mai sus și o influență a motivelor existente în cântecele trubadurilor sicilieni.

Interesantă în acest sens este și poezia *Lilium kvítí sadila*, o idilă bucolică în care un tânăr se îndrăgostește în plină lună mai („v majový, veselý čas“) de o păstoriță, ce-i oferă plăcerile iubirii:

... hned svuož ružový vínek
s hlavy sňala
a mne dala,
k tomu též zlatý prstenek⁴⁷. Trad.:
„conuna de trandafiri
de pe cap și-a scos-o,
dăruindu-mi
și inelul de aur“

Alcătuită după modelul liricii populare, poezia folosește motive folclorice, cum ar fi căderea cununei de pe frunte sau înstrăinarea inelului, gesturi care în intuiția populară semnifică pierderea fecioriei.

Motivul pierderii cununei este amintit și în poemul erotic *Domnul tată, doamna mamă* (Pán otec, páni matka), în care păstorița povestește părinților cum s-a dăruit iubitului în pădurea unde o trimiseseră să pască capra. Textul oferă de fapt o istorioară hazlie, în al cărei final mama își consolează fiica. În text

mai apare însă încă un simbol erotic, acela al „caprei“, care reprezenta în lirica antică senzualitatea, desfătarea trupului.

Cea mai veche compoziție din suita liricii erotice este însă poemul *Despre doi nobili, unguri domni și fiica sultanului* (Píseň o dvuch uherských pánoch a tureckého cisáre dcěre). Scris în 1560, cunoscut și sub numele celor doi eroi ai săi (*Siládi și Hadmázi*), poemul a fost inclus în Tratatetele de literatură în categoria cântecelor istorice, pentru că, printre altele, evoca și întâmplări din perioada ocupației turcești. De fapt, este o poveste de dragoste în versuri, în care doi cavaleri întemnițați la curtea sultanului din Constantinopol sunt eliberați de fiica acestuia, fugind împreună cu ei. Intriga amoroasă apare însă atunci, când fiecare din cei doi ar dori s-o ia de soție pe tânara domniță. Are loc un duel în care Hadmázi este învins, considerând astfel că-și merită pedeapsa, deoarece căsătorit fiind, n-ar fi trebuit să spere la mâna prințesei:

Vtom jest Hadmáži
s kone upadel,
na kolená (klekel):
„Múj milý bratre,
vítez Siládi,
proboha te prosím,
odpust mi vinu,
Búh mne potrestal
pro nešlechethnost mú,
proto neb ja mám
peknú manželku
i dvúch mladých synův,
zústanže ty zdráv,
múj milý bratre,
jdi s Pánem Bohem,
Búh vás požehnaj,
dobře se mejte,
na mne spomínujte !“⁴⁸ În limba română:
Și căzând de pe cal
Hadmázi
a îngenuncheat:
„Fratele meu iubit,
viteazule Siládi,
rogu-te, pentru Dumnezeu,
iartă-mi păcatul,
Mă va pedepsi Dumnezeu
pentru josmicia mea,
pentru că eu am
o nevastă frumoasă
și doi flăcăi,
rămâi deci cu bine
fratele meu iubit,
du-te cu Dumnezeu,

și el să vă binecuvinteze,
rămâneți cu bine,
amintiți-vă de mine !"

După cum s-a menționat mai înainte, unii cercetători au considerat poemul *Siládi și Hadmázi*, drept cântec istoric, denumire sub care el apare chiar și în *Istoria literaturii slovace vechi* (Dejiny staršej slovenskej literatúry, Bratislava, 1958, p. 111). Explicația unei asemenea păreri constă în aceea că, cercetătorii au dorit să identifice în persoana celor doi cavaleri, luptători autentici împotriva invaziei otomane. Astfel, R. Břtáň în cartea sa de *Cântece istorice* (Historické piesne, Bratislava, 1953), considera că Siládi ar fi fost în realitate Michal de Zylah, cumnatul lui Ion de Hunedoara, și că a fost luat prizonier în bătălia de la Kosovo din anul 1448, împreună cu fratele său Ladislav. Cercetările mai recente⁴⁹ se îndoiesc de autenticitatea acestor păreri. Faptul că ultima strofă a poemului precizează anul în care a avut loc întâmplarea evocată, așa cum obișnuiau s-o facă și autorii eposului istoric, nu constituie o relevanță, compoziția în sine rămâne o veritabilă poezie cavaleriească, de dragoste iar nu un cântec istoric. O dovedește însăși structura poemului, care reprezintă un tablou dramatic mai mult de natură lirică: închis, cavalerul își cântă speranța că-și va revedea părinții și sora, tânăra domniță îl aude de la fereastra castelului și îi promite că-l va elibera, cerându-i în schimb s-o ia de soție:

„Ja v kratke čase
a v malej chvíli
tebe bych pomohla
z otcovej temnice
tebe bych vyvedla,
lenj lúb mi ruku,
prepekny vítěz...⁵⁰ Trad.:
„În scurt timp,
într-o clipă te voi ajuta
și din temnița tatălui
te voi elibera,
promite-mi însă
mâna ta, preafrumosule viteaz...”

În continuare, poemul capătă aureola unei legende. Eroina își salvează cavalerul și pe camaradul lui, refuzând însă ca aceștia s-o dispute într-un duel. Deznodământul este ca un final de basm: preferatul ei își învinge rivalul, pedepsindu-l astfel pentru cutezanța sa de a spera la mâna prițesei.

Poezia *Siládi și Hadmázi* a circulat în Slovacia în trei variante. În toate cele trei variante se conservă particularitățile lirico-epice ale unui poem erotic, cavaleresc, gen liric care în epoca următoare, a barocului, va cunoaște noi forme de expresie, mai ales prin poezia galantă, reprezentată de Ștefan Selecký, autorul unui frumos poem intitulat, *Tabloul preafrumoasei doamne...* (Obraz páni krásnej...) din anul 1701.

6. DRAMATURGIA

Aproape toți marii creatori ai Renașterii socoteau că teatrul este cel mai bun mijloc de educare a individului. Ideea își are originea în Antichitate, unde discipolii lui Socrate vedeau viața ca un spectacol în care toți oamenii sunt actori. Renașcentiștii însă considerau că autorul principal al comediilor jucate pe marea scenă a lumii este chiar Dumnezeu creștin. În Spania, dramaturgul Calderon de la Barca, în piesa sa *Marele teatru al lumii* (Sevilia, 1675), împărțea unor personaje alegorice rolurile lumii: regele primea rolul puterii, o divă pe cel al frumuseții, iar cerșetorul rolul sărăciei. Metafora aceasta a lumii ca teatru se află la hotarul dintre Renaștere și Baroc. O hiperbolă asemănătoare găsim și la Lope de Vega, care în comedia *Con su pan se lo coma* (Descurcă-te cum poți!)⁵¹, transformă un țăran în oștean la curtea regelui. Meseria însă nu i se potrivește. Încearcă „să-și joace rolul”, dar nu reușește și revine la vechea sa menire de agricultor, ocupație ce-i corespunde cel mai bine adevăratei lui firi.

În Renaștere temele dramaturgiei sunt diverse, toate obligă însă la serioase meditații, reflexii asupra sensului vieții, a existenței individului. În Slovacia, teatrul medieval a luat ființă pe lângă biserici, sau în școlile patronate de acestea (școli episcopale). Jucate în limba latină și germană, piesele aveau multe personaje și se inspirau din motive biblice, având un prolog și epilog însoțite de intermezzo muzical.

Astfel în secolul al XVI-lea sunt cunoscuți în Bardejov doi autori de origine germană, Leonhard Stöckel și Toma Faber, a căror inițiativă a fost continuată și în alte localități (în Prešov, de pildă) de Peter Eisenberg. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, piesele de limbă germană sunt înlocuite cu lucrări scrise în limba latină (mai ales la Bratislava, Košice și Banská Bystrica), dar și în limba „cehă slovacizată”. Unul dintre cei mai cunoscuți autori, care scriu în această limbă („ceha slovacizată”) este Pavel Kyrmezer.

Născut la Banská Štiavnica (anul nașterii nu se cunoaște), P. Kyrmezer pleacă după absolvirea primelor clase în Moravia, ocupând un timp funcția de preceptor și din 1566 notar comunal în Stražnica. Își continuă studiile teologice la Cracovia, iar ca preot în mai multe localități, propovăduia ideea unirii bisericii protestante împotriva celei catolice, scriind chiar în acest scop pamfletele *Acta concordiae* (1580) și *Confessio fidei* (1585). În urma acestor dispute, este acuzat de calvinism, se retrage din viața monahală și moare în 1589 în cruntă mizerie.

Lucrările sale inspirate din Biblie fac aluzie la starea de spirit a vremii. Prima piesă, intitulată *Comedia cehă despre un om bogat și Lazăr* (Komedie česká o Bohatci a Lazarovi, Praga, 1566) este scrisă în versuri, și amintește de sârmanul Lazăr și nemilosul Kresus, ultimul ajungând în iad din cauza lăcomiei și răutății lui. Tema, cunoscută în multe literaturi, este o reflecție poetică care meditează asupra echilibrului moral al lumii în viața de dincolo de mormânt.

Deși personajele alegorice reprezentate prin doi diavoli tulbură echilibrul halucinant al unui vis, în epilogul piesei se întrevede totuși speranța unei vieți tihnite, oferită de atmosfera celestă.

Cea mai reușită lucrare dramatică a sa este însă *Comedia nouă despre o văduvă* (Komedie nová o vdove, 1573). Piesa își alege ca personaj biblic pe văduva Rachel, condamnată la temniță, pentru că nu-și putea achita datoria cămătarului Ismail. În ajutorul ei vine însă proorocul Elisei, care în mod miraculos îi înmulțește uleiul din cămară, din vânzarea căruia văduva își va achita banii împrumutați.

În piesă sunt evocate și alte nume ale mitologice clasice, cum ar fi prințesa feniciană Izabel, soția regelui iudeu Achab. Despre ea se spune că și-a călcat credința, închinându-se idolului Baal, fapt pentru care și-a atras oprobriul proorocilor:

K tomu nás Jezábel, stará kralovná,
tá žena nešlechetrná a bezbožná,
jakž víš, několikrát odsud zahnala,
stateček, který sme měli pobrala⁵²... Trad.:
„Izabel, cunoscuta regină
cea fără rușine și teamă de Dumnezeu,
așa cum știi, de multe ori ne-a alungat de acolo,
luându-ne tot ce aveam...”

Comdia lui Pavel Kyrmezer este scrisă în versuri endecasilabice în care predominantă este monorima iar nu rima succesivă, cum afirmă unii cercetători⁵³. Autorul s-a inspirat pentru această comedie din lucrarea dramaturgului Leonhard Culmann, *O frumoasă piesă germană despre o văduvă* (Ein schön Teutsch Geistlich von der Widtfraw, Nürenberg, 1544). Dramaturgul slovac introduce însă mult mai multe personaje, cum ar fi de pildă Lamech, un mărunț negustor de țesături artizanale, om supus care nu crede în fastul curților nobiliare, ci doar în speranța unei vieți liniștite, aflată însă în afara dimensiunii umane, în lumea de apoi:

Tam nebude bolesti ni starosti,
ani nedostatku, ani žalosti,
než dobrých věcí bude nasycení,
přeradostné na tvář boží patření⁵⁴. Trad.:
„Acolo nu vor fi nici necazuri nici suspine,
nici mizerie nici jale,
ci numai lucruri bune,
ce vor îndestula pe cei ce n-au uitat chipul Domnului”.

Deși s-ar părea că raționamentul filozofic al autorului contravine ideilor Renașterii, scepticismul său are totuși explicația cuvenită: manifestările lui

nihiliste sunt de fapt expresia luptei unite a protestanților împotriva catolicismului, idee pentru care el a pledat în anii optzeci ai secolului al XVI-lea în disputele teologice deja amintite (*Acta Concordia* și *Confessio fidei*).

Lupta împotriva vechilor credințe propagate de catolicism își are semnificația sa, pentru că același personaj Lamech exclama într-un moment de deznădejde, că individul „cu cât e mai cucernic și evlavios, cu atât e mai sărac și mai năpăstuit“:

Ano, Čím kdo jednak jest pobožnější,
tím jest bídnější a zavrženější⁵⁵.

Ideea că adevărata forță a individului nu constă în bogăția materială este un punct de vedere preluat de Pavel Kyrmezer din filozofia secolului, și mai ales, spun criticii operei sale⁵⁶, din *Manualul ostașului creștin* (*Enchiridon militis christiani*) scris de Erasmus de Rotterdam în 1499.

Ultimii ani ai vieții îl găsesc pe Pavel Kyrmezer într-o criză morală și mai accentuată. La acesta se adaugă și neajunsurile materiale cărora scriitorul le făcea cu greu față. Mai scrie totuși încă o piesă (*Tobíáš*, Olomouc, 1581), o parafrază a Vechiului Testament, care prelucrează episoade fragmentare, lipsite însă de coerență dramatică.

7. ȘTIINȚELE

Umaniștii puneau mare preț pe filozofia și științele antice. Scrierile lui Aristotel încep să fie comentate în cercurile artistice și intelectuale ale vremii, intensificându-se totodată și curentul de asimilare a culturii grecești, a istoriei și medicinei.

Cronicarii și moraliiștii dau prin scrierile lor un nou sens culturii umaniste. Influențele străine sunt receptate și transformate în sinteze proprii. Gândirea filozofică și științifică a vechilor cugetători capătă acum forme moderne de interpretare, recurgându-se la principii ale gândirii logice și la metode atente de observație a lumii și naturii.

Oamenii de știință slovaci din epoca Renașterii s-au format în afara granițelor țării. Praga era centrul cultural și academic frecventat de majoritatea tinerilor slovaci. Cel mai cunoscut în această privință este lingvistul Vavrinec Benedikt din Nedožery.

Despre opera poetică a acestui umanist s-a vorbit în capitolul consacrat liricii spirituale, prilej prin care se amintea și de studiile sale de boemistică, publicate în *Gramatica Bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae... libri duo* (Două cărți de gramatică cehă, întocmită după principiile metodei naturale, Praga, 1603).

Așa cum reiese și din titlul, în alcătuirea regulilor gramaticale ale limbii cehe, autorul se baza pe metode experimentale, cercetând cazurile particulare ale limbii vorbite și stabilind astfel principii generale. În capitolul introductiv al acestei lucrări, Vavrinec Benedikt sublinia importanța limbii materne în educarea tinerilor, justificându-se că deși este slovac a scris o gramatică a limbii cehe, pentru că „el o înțelege mult mai bine decât alții de altă etnie care au scris totuși gramatici ale limbii latine”. Și aici Vavrinec Benedikt menționează pe nemți, italieni, francezi și cehi care „...napišú grécku alebo latinskú mluvnicu, hoci sú od greckého a latinského jazyka velmi vzdialeni”⁵⁸ (...scriu gramatici ale limbii grecești sau latine, deși ei nu sunt atât de apropiați de limba greacă sau latină).

Vavrinec Benedikt exagera desigur, atunci când afirma că francezii și italienii nu au nimic comun cu limba latină. Dorea probabil să justifice doar faptul, că slovac fiind, era mai în măsură să scrie o gramatică a limbii cehe decât alți vorbitori ai unei limbi de origine latină.

Meritul lucrării sale este însă altul: în spiritul ideilor umaniste, Vavrinec Benedikt sublinia în cartea sa necesitatea cultivării limbii materne precizând că „nu forțază pe nimeni să folosească limba cehă, ci să citească și exerseze în limba maternă nu numai în școlile de la orașe, ci și în cele din alte localități” (A ani ich tu ja nenútim k českému jazyku, ale vyzývám k cvčení a pestovaniu svojho materinskeho jazyka, najmä ked oplývajú školami nielen v mestečkách a mestách, ale aj na dedinách)⁵⁹.

În alcătuirea gramaticii sale Vavrinec Benetikt a avut ca model lucrări similare din domeniul filologiei clasice, semnate de Pierre de la Ramée și Melanchton⁶⁰. Prima parte a cărții este consacrată morfologiei și foneticii, iar partea a doua sintaxei. Cartea este considerată de muți specialiști ca fiind o lucrare interesantă, care a impulsionat peste ani apariția și a altor studii de gramatică și lingvistică⁶¹.

IV. FOLCLORUL LITERAR ÎN SECOLELE IX-XLI

1. – Primele manifestări orale – Folclorul în perioada medievalității

Folclorul a fost principala formă de manifestare artistică, pentru că înainte de a avea o literatură scrisă, slovaci, ca și alte popoare, au avut o literatură orală.

Trebuie precizat de la bun început, că datele de care dispun cercetătorii cu privire la începuturile creației orale sunt destul de modeste, întrucât primele culegeri de literatură populară slovacă s-au alcătuit abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Se presupune totuși, că începuturile manifestărilor orale sunt în strânsă legătură cu preocupările cotidiene ale individului de a-și asigura hrana și un adăpost.

Prin analogie cu alte popoare vechi din Africa și Australia, care se ocupau în special cu pescuitul, se consideră că și slavii se îndeletniceau cu vânatul, agricultura și creșterea vitelor. În aceste activități zilnice ei improvizau versuri, declamând din memorie expresii rimate, însoțite de cele mai multe ori de melodie. Cu timpul, aceste cântece acompaniau jocul și dansul în momente de destindere.

Strămoșii slavilor foloseau și unele formule magice (descânțece), frecvent întâlnite până în secolul al IX-lea, când au primit religia creștină.

Din obiceiurile străvechi s-au desprins mai târziu forme independente de manifestări lirice, cum ar fi în primul rând poezia tradițională, legată de muncile agricole de peste an și de păstorit.

Printre obiceiurile tradiționale, cele ale folclorului familial ocupă un prim loc. Filozoful arab Ibn-Dasta amintea de ritualul de înmormântare la slavi¹, în care anumite formule erau prezentate într-o formă ritmată, apropiată probabil de cea a bocetelor de mai târziu.

Acestea erau deci primele manifestări ale creației orale la slavi. Ele nu aveau un caracter individual și se desfășurau în grup cu participarea tuturor membrilor comunității.

În perioada medievalității, obiceiurile practicate de magie erau încă foarte puternice. Din protocoalele actelor de judecată ale secolului al XIV-lea, aflate în arhivele din Slovacia, se constată că vrăjitoria și magia, cunoscute sub denumirea de „začítovanie“, erau sever pedepsite. Aceste „magicae incantationes“, cum erau ele consemnate în documentele de limbă latină, circulau sub forma unor formule, folosite în scopul vindecării oamenilor, al vitelor, pentru alungarea blestemelor și dușmanilor:

Za mým menom,
za mým telom,
za mými šatami
za mými patami².

Formulele de felul celei menționate circulau pe arii extinse, iar caracterul lor arhaic s-a transmis și altor compoziții, cum ar fi *Moréna*, *moréna*, sau *Jano*, *Jano*, *Vajano*, despre care se spune de asemenea că au o vechime considerabilă, la fel ca și descântecul și formulele de blestem („zaklínanie“, „zariekanie“), cunoscute de altfel și la vechii indieni, fenicieni, persani, greci, romani și arabi.

În folcloristica slovacă, ele au fost studiate de către Jozef Holuby, în articolul *Magie, descântece și blesteme în obiceiurile poporului slovac* (Čarodejné zariekanie a kliatby u ludu slovenského, „Slovenské pohľady“, IX, 1884), din care aflăm că forma sub care circulau acestea în secolele XII-XIV nu corespunde celei incipiente, întrucât cei ce practicau magia interveneau de-a lungul timpului cu propriile lor modificări și plâsmuiri fanteziste.

Primind religia creștină, slavii au renunțat treptat la aceste manifestări, apelând în secolele următoare la cântecele spirituale, religioase și la alte modalități de expresie, ce marcau prin ceremonii o anumită dată, o anumită zi din cursul anului sau al anotimpului.

Manifestările orale dedicate unor asemenea ceremonii au la bază un anumit tip de versuri, constituite în ceea ce folcloriștii numesc poezia de ritual („kalendárová obradová poézia“). Acestea erau recitate, în funcție de anotimp, în sezonul muncilor agricole. Au o vechime apreciabilă, circulând și la strămoșii slavilor înainte de creștinare, în scopul ocrotirii animalelor și a recoltei.

În secolele X–XV poezia de ritual avea însă și alte semnificații în afara caracterului său sezonier-agrar. Și anume: prin ea erau comemorate și alte momente din viața individului, ca decesul, de pildă. Acest tip de manifestare lirică ce însoțea ceremonialul de înmormântare, purta la slovaci denumirea de „oplákavanie“ (bocete) și despre el aflăm din documentele de mai târziu (de la 1585) ale bisericii evanghelice de la Múraň (*Múranské artikuly*).

Evenimentul cel mai important era însă cel al nașterii. Dacă în secolele al IX-lea și al X-lea se mai foloseau cu acest prilej formulele tradiționale de descântec, în secolele următoare acest ritual dispărea, căpătând forma unui ceremonial de sărbătoare, în care membrii familiei cântau „písne křstenské“ (cântece de la botez), bucurându-se din plin, mai ales atunci, când noul născut era băiat:

Jano, Jano, milý Jano !
Donesú ti chlapca ráno.

Ked donesú, budem mati,
vychová ho moja mati.

A ked puojdem dolinami,
vychovám ho malinami,
a keď puojdem šírym svetom,
vychovám ho bielym kvetom³. Trad.:
„Jano, Jano, dragá Jano !
În zori își vor aduce un flăcău.
Dacă-mi vor aduce, mă bucur că-l am,
iar mama îl va crește.

Dar și eu când îl voi purta peste văi,
îl voi crește cu căpșuni și fragi,
iar când l-oi duce prin lumea largă,
l-oi hrăni cu florile dalbe“.

În anotimpul sărbătorilor de iarnă, în preajma Crăciunului și a Anului Nou, circulau poezii, bazate pe formule tradiționale de urare, recitate în special de copii:

Ja som malý, neveličíký,
pýtam sebe do kapsičky:
kus koláča, kus kabáča,
donesiem ja zajtra vtáča⁴. Trad.:
„Eu sunt mic și nu-s prea mare,
puneți-mi în buzunare:
cozonac și o plăcintă,
și mâine v-aduc o păsărică“.

În folclorul slovac, versurile de urare de felul celor de mai sus, poartă denumirea de „polazné piesne“ (cântece de felicitare) și din ele au apărut mai târziu colindele:

Vinšujem smele
všetkým vesele:
sedliakom vrece,
plné na plece;
pastierom kaše
a kravám paše:
sviniam žaludu
že tučné budú⁵. În limba română:
„Vă urez cu mândrie
s-aveți parte de bucurie:
gospodarilor saci plini
pe umeri,
ciobanilor brânză și caș,
vacilor iarbă pe imaș
porcilor ghindă,
să fi grași“.

În afara formelor versificate circulau pe cale orală în această perioadă și povestirile. Din păcate, nici în cazul acestora cercetătorii nu dispun de materiale suficiente. Un lucru este însă cert: povestirea populară din perioada secolelor X–XV preluase foarte multe elemente din mitologia păgână, cu personaje fantastice, zmei, stafii, zâne și vrăjitori. Aceste povestiri demonologice reprezintă fondul epic din care se vor dezvolta mai târziu povestirile fantastice.

Alte narațiuni au însă și un anumit substrat religios, preluând din legendele vremii nume și eroi reprezentați în imagini menite să protejeze personaje aflate în dificultăți conflictuale (regăsirea ființei iubite, ieșirea din sărăcie, învingerea duhurilor rele, etc.).

Povestirile medievale vorbesc și despre animale, pentru care omul epocii avea un cult deosebit. Din aceste povestiri cu animale („rozprávky o zvieratkách“) au apărut în secolele următoare fabulele.

În principal însă, în creațiile orale din perioada secolelor X–XV se reflectă încă o concepție mistică a individului despre tot ceea ce îl înconjoară. Abia în perioada următoare a Renașterii creațiile folclorice se diversifică atât din punct de vedere tematic cât și al expresivității lor artistice.

2. FOLCLORUL ÎN RENAȘTERE

Umanismul a favorizat pătrunderea în cultura slovacă a operelor clasice, bogate în maxime, sentințe, reflexii, expresii paremiologice. De aceea multe din proverbele și zicătorile pe care le putem regăsi în forme identice la foarte multe popoare, în folclorul slovac provin din epoci îndepărtate.

Proverbele, formă poetică de manifestare a înțelepciunii individului, pot exprima o constatare de ordin general sau o caracterizare sugestivă. În folclorul slovac, acestea împreună cu poreclele și zicătorile au fost culese și sistematizate la sfârșitul secolului trecut de A.P. Zaturecký în *Slovenské príslovia, porekadlá a vúslovia* (Proverbe, zicători și expresii slovace, Praga, 1896). Materialul prelucrat pornește de la colecții mai vechi, ca aceea a lui Daniel Horčíčka (*Neoforum latino-slavonicum*, 1678), sau de la textele din anexa la *Gramatica Slavico-Bohemica* a lui Pavol Dôležal din 1746.

De multe ori proverbele slovace, ca și cele din folclorul altor popoare, se confundă cu zicătorile, deși între acestea există o diferență sensibilă. O primă deosebire rezidă din însăși conținutul acestora, pentru că proverbele exprimă de regulă o constatare de ordin general, pe când zicătoarea caracterizează o situație mai concretă. În plus, proverbele sunt constituite din punct de vedere sintactic din propoziții, care chiar dacă nu au un subiect gramatical, cu siguranță au un subiect logic, pe când zicătorile au numai predicat, prin care se sugerează un fapt particular, individualizat. Iată un proverb slovac, cunoscut prin expresivitatea sa și în folclorul altor popoare inclusiv în cel românesc: „Kto druhému kope jamu, sam do nej vypáda” (Cine sapă groapa altuia, singur va cădea în ea). Regula aici exprimată este de ordin general, spre deosebire de următoarea zicătoare, care o dată expusă, trebuie să se refere la un anumit caz: „Nevie, kde mu je hlava od radosti” (De bucurie nu știe unde-i capul).

Varietatea situațiilor la care se referă un proverb este determinată de expresia metaforică pe care acesta o exprimă. Despre natură, spre exemplu, circulau în folclorul slovac proverbe ca: „Lepšie jedno leto ako sto zím” (Mai bună o singură vară decât o sută de ierni). Despre prietenie: „Dobrý priateľ v nůdzi sa poznáva” (Prietenul, la nevoie se cunoaște). Despre înțelepciune: „Nepchaj nos do cudzieho hrnca” (Nu-ți băga nasul, unde nu-ți fierbe oala). Despre casă: „Všade dobre, ale doma najlepšie” (Peste tot e bine, dar acasă-i și mai bine).

Așa cum se poate observa, principalul elementul într-un proverb poate fi o noțiune sau un gest, o acțiune. În schimb, zicătoarea exprimă un fapt bine

determinat, cu referire directă la cineva sau la ceva: „Snorí ako polovný pes“ (Adulmecă ca un câine de vânătoare); „Sedí doma ako mních“ (Stă acasă -singur ca un călugăr); „Chodí hálom-bálom“ (Merge ca un bezmetic).

În secolele XV–XVII, se întâlnește în folclorul slovac și un gen aforistic, lapidar: ghicitorile („hádanky“). Originea lor este îndepărtată, dar colecții ale unor asemenea texte sunt de dată relativ recentă. Apropiate întrucâtva de proverbe, ghicitorile operează cu o metaforă mai specială, forma lor alegorică bazându-se în special pe metonimie și sinecdocă. Fantezia este elementul principal al acestor formule interrogative, la care cel ce răspundă trebuie să aibe de asemenea multă imaginație: „Ktorý deň nemá noci ?“ (Care zi nu are noapte ? = Ziua judecării); „Čo beží bez nôh ?“ (Ce aleargă fără picioare ? = Timpul); „Ktorý dom je bez dreva, tehál a kameňa ?“ (Care casă nu-i din lemn, cărămidă și piatră ? = Casa melcului).

Din poezia obiceiurilor a acestei perioade, în afara versurilor de urare (orații) și ale versurilor ce însoțesc ceremonialul de înmormântare, care circulau și în secolele anterioare, merită a fi amintite cântecele de nuntă („svadobné piesne“). Nunta reprezenta un moment solemn, de sărbătoare, iar cântecul de nuntă a existat și în trecutul îndepărtat al slavilor. La slovaci, el este cunoscut însă din manifestările mai recente, așa încât este dificil de apreciat, dacă forma sub care el a circulat în vechime este asemănătoare celei a ceremonialului din perioada secolelor XV–XVII.

În folclorul slovac, la fel ca și în cel al altor popoare europene, există mai multe momente ale ceremonialului, de aceea cântecul de nuntă va fi adaptat corespunzător acestor scene spectaculoase. În afara ritualului prin care se cerea mâna fetei, și cel prin care se făceau invitațiile, întreaga ceremonie este însoțită de cântec. Primul episod este cel al despărțirii fetei de părinți, când tinerii cântă:

...peknú dcéru máte,
my vám ju vezmeme, čo ju aj schovate.
Čo by ste ju zamkli aj štyrma zámkami,
my ju dostaneme peknými slovami⁶. Trad.:
„...frumoasă fată mai aveți
noi o să v-o luăm, chiar dacă o ascundeți.
Chiar dacă o s-o încuiați cu patru lacăte,
noi o să o luăm cu vorba bună“.

După ce a ajuns la casa mirelui, alaiul exclamă:
Dajteže nám, dajte, za lyžicu medu,
ved sme vám doviezli nevestičku mladú.⁷ Trad.:
„Dați-ne, dați-ne câte o linguriță de miere,
pentru că v-am adus tânăra mireasă“.

Momentul cel mai vesel este acela al ospățului, cu orații, strigături și cântece umoristice:

Vidím vás sediet pri stole
a snád už mate mozole
na nohach od tancovania
a od veľkého skákania.

.....
Aj tie ste podelili
a do vrecok z nich nakryli.
Ale na to nič nedbajte,
jedzte, pite a skákajte.
Hospodár vám nezávidí,
ked vás on veselých vidí⁸. În limba română:
„De atâtea bătături la picioare,
de joc și de prea multă veselie,
văd că v-ați și dus
la masă.

.....
V-ați și înfipt la bucate –
și prin buzunare au fost băgate.
Nu luați asta drept dojană,
beți, mâncați pe săturate,
Că socrul nu vă urăște,
ba veselie voastră-i priește“.

Ca vechi obicei, nunta constituie și astăzi în unele localități din Slovacia un adevărat spectacol în care fiecare moment își are cântecul său caracteristic.

În folclorul slovac al secolelor XV–XVII au apărut și primele cântece istorice („historické piesne“). Spre deosebire de compozițiile aceluiași gen din literatura cultă, despre care s-a discutat în capitolul anterior, precizându-se faptul că acesta s-au constituit în cicluri bine definite (cum ar fi cel al „castelelor“), cântecul istoric de origine folclorică are alte caracteristici. În primul rând, eroii acestora își găsesc corespondent în personalitățile epocii, dar versurile nu fac referire la actele de vitejie, ci sunt o aluzie la viața lor intimă, particulară. De pildă, eroul preferat al unor asemenea compoziții este Matei Corvin, în jurul căruia circulau foarte multe istorioare cu privire la faptul că voievodul reușise să cucerească inima tinerelor fete:

Stratila som, stratila,
čo som rada nosila,
stratila som zlatý pás,
našol mi ho král Matias.⁹ Trad.:
„Am pierdut, am pierdut
am pierdut tot ce-am avut,
am pierdut brâul de aur,
pe care mi l-a găsit voievodul Matei“.

Majoritatea unor asemenea compoziții este de mică întindere (1-2 strofe), cu excepția unui poem („Zvalo sa mesto“) în care se relatează că regele Matei Corvin s-a îndrăgostit de fata unui fierar, dar aceasta îl respinge. Atunci, la sfatul unei bătrâne, voievodul se îmbracă în straie femeiești și cere adăpost la casa fierarului. Crezând că este într-adevăr vorba de o femeie, fierarul îl culcă în același pat cu fiica lui, care:

...po roce,
nosila Janka na ruce.

A ked si ho kolísala,
takto nad ním spievala:
„Ej, čušaj, belaj, synu muoj,
král Matíáš je otec tvoj!“¹⁰. Trad.:
...după un an,
purta un prunc-Jano-în brațe.

Și în timp ce-l legăna,
Ea din gură-i cânta:
„Hei, ascultă puiul meu,
să știi că regele-i tatăl tău“.

Matei Corvin va fi și eroul povestirilor istorice ale acestei perioade. În ele se narează că domnitorul călătorea deghizat, pentru a vedea care este starea de spirit a supușilor săi („Regele Matei și baciul“, „Matei și țăranul“ ș.a.). Narațiunile circulau și sub forma unor legende foarte scurte, cum ar fi istorioara din care reiese că numele localității Mazărea își are originea în povestirea „Hrachoviște“, pentru că acolo voievodul a fost hrănit de un sărman, în casa căruia se adăpostise, cu mâncare de mazăre.

Revenind însă la lirica populară, trebuie precizat că, începând cu secolul al XV-lea aceasta se diversifică, abordând și alte teme, cum ar fi de pildă aceea a luptei antiotomane. Cunoscută și în lirica cultă din perioada Renașterii, tema luptei împotriva turcilor dezvăluie tragediile pricinuite de invazia acestora. Producțiunile folclorice de acest tip au structura unor balade:

Apko a mamička,
dcéra a jej milý
na jednu sa brezu
pred Turci ukryli.

Ked Turci dobehli,
pod brezou zastali,
prvému apkovi
hlavičku zrubali.

Krev po breze tiekla,
dcéra nič neriekla,
od žialu veľkého
srdce jej omdlelo. ¹¹ Trad.:
„tatăl și mămica,
fiica și iubitul
într-un mesteacăn
s-au ascuns de turci.

Când turcii au năvălit,
sub mesteacăn s-au oprit,
și capul tatălui
au retezat.

Sângele șiroi curgea,
fata nimic nu zicea,
dar de jale
leșina“.

La sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, în împrejurări impuse de necesitatea de apărare a teritoriilor, tinerii sunt luați în armată. Deoarece serviciul militar era de lungă durată înrolarea tinerilor se făcea de cele mai multe ori sub presiunea autorităților. Producțiunile folclorice care descriu asemenea împrejurări poartă denumirea de „lapačky“ (prinderea, luarea cu arcanul) și ele se deosebesc de „verbovačky“ (recrutare), în care caz tinerii, sub diferite promisiuni se înrolau de bună voie. Indiferent însă de faptul că înrolarea era voluntară sau forțată, cântecele de cătănie („regrútské a vojenské piesne“) sunt prin conținutul lor triste ca și elegiile. Textele acestora pot fi clasificate astfel¹²: a) compoziții în care eroul revine în mediul familial; b) compoziții în care revenirea eșuează; c) compoziții în care revenirea sau refacerea legăturilor cu mediul familial se realizează doar pe plan simbolic.

Primul tip poate fi ilustrat prin următorul exemplu:

Kod som prišou z vojny
na tom sivom koni,
ved ma nepoznali
rodičovi moji.
Ale moja sestra,
tá ma poznávala,
po koni, čo mi ho
do vojny sedlala. Trad.:
„Când m-am întors din război,
pe același cal sur,
părinții nu m-au
recunoscut.
Dar sora mea, ea m-a recunoscut,
după calul pe care
mi l-a înșeuat pentru luptă“.

Caracteristică celui de al doilea tip (b) este compoziția în care tânărul se întoarce de la oaste rănit și moare în brațele iubitei:

„... Vitaj milý
z dalekej krajny,
rozprávaj zlé
i dobré noviny,
jak se ti
v svete vedlo.“
„Zle se vedlo,
sivá holubenko,
dorúbali to
moje srdenko,
mečem ho rozsekali !“
„Idem. milý muoj

do apateky,
donesiem hned
všelijaké leky,
všelijaké zeliny.“
„Čo je mne tých tvojich lékach,
ked ja umrem na
tých tvojich rukách...“¹⁴ În limba română:
„... Bine ai venit iubitul,
din țările îndepărtate,
spune-mi vești rele
și bune,
și cum ai dus-o prin lume“
„Rău am dus-o,
porumbiță cenușie,
mi-au tăiat
inima,
cu sabia mi-au despiciat-o !“
„Alerg, iubitul,
la spițerie,
să-ți aduc
felurite leacuri,
felurite ierburi“.
„Ce-mi pasă mie de
acele leacuri,
dacă o să mor
în brațele tale...“

De cele mai multe ori însă tânărul nu se mai întoarce. Următoarele versuri caracterizează tipul al treilea de compoziții (c), în care, printr-o metaforă se lasă de înțeles că eroul a căzut în luptă:

„Ach bože můj
premiléný,
už je můj brat
v prudkom ohni !“
Tretie ráno
von vyzrela,
čierne zore
uvidela:
„Ach bože můj
premiléný,
už je můj brat
pokosený !“¹⁵. Trad.:
„Ah Dumnezeule
preaiubit,
fratele meu este
în focul luptelor !“
A treia zi, dimineața,

Uitându-se afară,
a văzut zorile
negre:
„Ah Dumnezeule
preaiubit,
pe fratele meu
l-au secerat !”

În secolele următoare Renașterii, cântecele slovace de cătănie prezintă și alte momente, cum ar fi acela al despărțirii de familie și iubită, sau al neputinței eroului de a se reîntoarce la casa părintescă, în care caz iubita blesteamă locurile, unde acesta și-a pierdut viața. Aceste compoziții se află la interferența dintre texte ce definesc bocetele și cele caracteristice blestemelor. Forma lor artistică este mai evoluată decât a cântecelor propriu-zise de cătănie, fiind întotdeauna nsoțite de melodie.

În perioada Renașterii se dezvoltă și genul epic. În afara povestirilor istorice despre Matei Corvin, amintite în paginile anterioare, circulau în acea vreme și poveștile despre animale („Judové rozprávky o zvieratkách”). Spre deosebire de povestirile cu același nume din secolele anterioare, acestea au acum un pronunțat caracter didactic-moralizator. Vechile reprezentări mitologice sunt acum înlocuite cu elemente narrative noi, împletind fantasticul cu realul prin aspecte ce descriu multiple aspecte de viață: lupul reprezintă lăcomia, vulpea șiretenia, ursul bunătatea etc. Personificarea este procedeul metaforic cel mai des folosit în acest tip de povestiri cu titluri destul de sugestive: „Havran a liška” (Corbul și vulpea), „Pes a zajac” (Câinele și iepurele) ș.a. Interesantă este povestirea „Stehlík” (Sticletele) care, la fel ca și în legendele noastre populare, relatează cum a izbutit această pasăre să aibă penele diferit colorate. Narațiunea se înscrie între povestirile cu caracter etiologic.

Alte compoziții epice au o structură poetică apropiată de cea a basmului, dar prin momentele narrative ce le conțin ele pot fi considerate mai degrabă povestiri fantastice („fantastické rozprávky”), cu personaje grotești, cu uriași și pitici, viteji neînfricați sau indivizi înzestrați cu puteri miraculoase ca Setilă și Flămânzilă din basmele românești.

În prezentarea acestor narațiuni un rol deosebit revenea povestitorului. De farmecul acestuia depindea și efectul lor artistic, dar mai ales cel educativ. Pentru a-și atrage auditoriul, povestitorul susținea că relatează întâmplări adevărate (mai ales în cazul povestirilor istorice), așa cum procedau și trubadurii cântecelor culte din perioada Renașterii.

Adevăratul gen epic al literaturii populare slovace ia însă amploare abia în secolele următoare. În Renaștere predominant rămâne deci genul liric, și în special cântecul istoric. Acesta se caracterizează printr-un stil unitar, pentru că în cazul celorlalte producțiuni folclorice mai persistă încă în această perioadă serioase deosebiri în plan teritorial.

V. – ANEXĂ

texte literare

În această anexă sunt incluse câteva texte de limbă slovacă ale literaturii Renașterii, precum și unele poezii și povestiri populare din folclorul aceleiași perioade. În afara observațiilor prezentate în capitolele anterioare, aici au fost semnalate succint și alte particularități ale acestor producțiuni literare.

Píseň o dvůch uherských pánoch a tureckého cisáre dcére

(Cântec despre doi nobili unguri și fata sultanului)

Scris în anul 1560 acest poem de dragoste se caracterizează prin versuri melodice, specifice liricii renascentiste de inspirație folclorică, versuri în care se poate observa prezența frecventă a construcțiilor sinonimice și a epitetelor tautologice de tipul: *s velkú žalostí a s velkým smůtkem* (cu mare jale și nemăsurată tristețe) și respectiv, *zver preukrutná* (fiară sălbatică).

O krásnej veci
zpívát vám já chci,
by ste poslyšeli –
čehož dobre vím,
že až posavad
ste to neslyšeli –
o krásnej panne
tureckého cisáre,
že se podivíte !

Jedného času
dva mladí páni
do temnice vpadli,
v Konštantinopoli
tureckému cisári
pod jeho moc prišli,

protož jich cisár
kázal posadit
do svojej temnice.

Nevelmi daleko
od cisárského domu
tá temnice byla,
v kteréž tí dva páni
z uherskej zeme
posazeni byli,
jejich jsou jména:
Siládi Mihal
a Had'máži Václav.

Jedného času,
na Svatého Ducha
spolu sú sedeli;
Siládi Mihal,
ten prepekný pán,
z temnice vyhledal,
velmi prepeknú,
žalostnú notu
na citare jest hral.

Velkým vzdýcháním,
hlasem žalostným
to jest on povedel:
„Od tejto chvíle
na rok, až Búh dá,
budeš, Mihal, doma,
s otcem i s matkú,
i s pani sestru
budeš hodovati.“

V prostred, v tú chvíli
cisárská panna
v okenečku stala,
v pekném paláce,
v krásném okénku
vzdýchání slyšela;
hned její krása
pánu Siládimu
srdce obveselila.

A tak tá panna,
cisárská dcéra,

k temnici jest přišla
a smutné srdce
pánu Siládimu
jest obveselila,
velmi lahodne
tá panna k nemu
jestit' promluvila:

„Já v krátkému čase
a v malej chvíli
tebe bych pomohla
z otcovej temnice,
z velikej núze
tebe bych vyvedla,
len slúb mi ruku,
prepekný vítěz,
na tvoje vítězství !“

Jen to uslyšel
Siládi Mihaľ,
hned jej odpovedel:
„Jen mne vyslobod',
na mú čest, víru
na moje vítězství,
já tebe vezmu,
cisárská panna,
za vernú manželku !“

Cisárská panna
hned s temničármi
svoju vec spravila,
jich o púlnoci,
jistého času
z temnice vyvedla,
cisárská panna
šla do maštale,
kone vybírala.

Cisárská panna
po zlatej šabli
mladým pánúm dala,
lovasmeštrovi
s jeho lovasmi
hlavy postínali
a osedlavše
tri hlavné kone,

preč sú pospíchali.
Tureckému cisári
jeho dvorané
ráno povedeli,
že mladí páni
z temnice ušli –
jich sú tam nenašli –
lovasmeštrovi,
jeho lovasúm
hlavy postínali.

Tam na tridcátku
jich sú uzreli,
hned jich se zpýtali,
kde by oni šli,
dva mladí páni,
uherští vítezi,
tridcátným rekli:
„K uherskej zemi,
šťestí probovati !“

Hnedky nanáhle
a veľmi rýchle
ten cisár turecký
zavolať jestiť
na svých vítezo
a na svých junákov,
na slávných bašúv,
aby tých pánúv
zvázaných privedli.

Na mýtach tridcátkoch
vajdové turečtí
tuze se ptali,
jestli by tací
a tací páni
tudy průchod meli,
aby jich ihned
do Konštantinopole
zvázaných privedli.

Vítezi uherští,
tí mladí páni,
prez tridcátky jeli
a tridcátníci
hned na ne volali,

po nich sú beželi,
ale tí páni
kopije meli,
tridcátných pobili.

Po nich sú také
hnedky beželi
vajdové turečtí,
jich sú honili,
na ne volali,
aby se poddali,
ale tí páni,
dobří junáci,
málo na to dbali.

Pred tým pobehe
anebo bitkú
tu k cisárské panne
se obrátili,
hned ji zavedli
do jednej sigote,
nebo se báli,
aby nespada
tam do rúk turckých.

Tí mladí páni
kopije mali,
prudce se honili,
Siládi Mihal,
Had'máži Laclav
šablami zvrťali,
a tak tých vajdúv,
ostatných Turkúv
všetkých postínali.

Hned na svitání,
až do poledne
s Turky se honili,
prez tureckú zem
svú vlastní rukú
smele se prebili,
tí mladí páni
z uherskej zeme
Turkúv jsou premohli.

V pusteji sigoti

tá krásná panna
velmi naríkala,
s veľkú žalostí
a s veľkým smútkem
toho litovala,
své krásné oči,
svú prepeknú tvár
slzami zmáčala.

Zticha slovíčka
k sobe mluvila
tá cisárská panna:
„Želím se velmi,
ale víc želím
tých uherských pánov,
kam sú se podeli,
nešť'astná já panna
v tomto pustém háji !

Jestli já umrem,
kam se podejem
v tomto pustém lese,
kdo mne ochrání
aneb pochová
v poslední hodinu ?
Ptáctvo nebeské,
zver preukrutná
mne požhrati má !

Tých dobrých pánov,
pekných junákov,
uherských vítezov
v nebezbečenství,
na smrt ukrutnú
já sem jich privedla,
tí preukrutní
a zlostní Turci
jich sú postínali !

Můj večný Pane,
můj mocný Bože,
ráč mne uslyšeti !
Já sama sebe,
svoji dušičku
v ochranu porúčím,
i jejich duše

ráč milostive
v tvú ochranu vzíti !"

Siládi Mihal,
ten prepekný pán,
to všetko poslúchal,
jej narikání
i jej vzdýchání
velmi jest litoval,
tú krásnú pannu
tureckého cisára
za ruku jest pojal.

Hned bez meškání
vítez Siládi
na kone posadil
cisárskú pannu
tureckého cisára,
hore jest uchytil;
Siládi Mihal,
Had'máži Laclav
preč sú pospíchali.

Když pricházeli
k uherskej zemi,
hnedky na chotári
Had'máži Laclav
Siládi Mihalovi
počal jest mluvíti:
„O krásnú pannu
pod'me se bítí,
který ji má vzíti !"

Hned odpovedel
Siládi Mihal
Had'máži Václavu:
„Múj milý bratre,
nech já ji vezmem,
však ty máš svú ženu,
dopraj ty ji mne,
nech já ji vezmem,
neb tebe zabijem !"

I promluvila
cisárská panna
ke dvúma vítězúm:

„Rozsekajte mne
na kusy drobné
svojimi šablami,
nebo nesluší
takovým pánom
o mne se vaditi !“

Nic jest nemeškal
Siládi Mihal,
svú šablu vytáhel,
hned se potkali,
v harc uderili,
k sobe sú beželi,
Siládi Mihal
Had'mážímu ruku
po laket jest ut'al.

Vtom jest Had'máži
s kone upadel,
na kolená klekel:
„Můj milý bratre,
vítěz Siládi,
pro Boha te prosím,
odpusť mi vinu,
Búh mne potrestal
pro nešlechtnost mú.

Proto, neb já mám
peknú manželku
i dvúch mladých synův.
Zústaňže ty zdráv,
můj milý bratre,
jdi jen s Pánem Bohem,
Búh vás požehnaj,
dobře se mejte,
na mne spomínejte !“

Dva mladí páni
tak se rozešli,
odpuštění vzali...
Vítěz Siládi,
pojavše pannu,
s ní se jest sobášil
a stav manželský
vedle porádku
dokonati ráčil...

Roku tisícího
a petistého
a šestdesátého,
po svatém Duchu
ten první týden
do kroniky zepsal
jeden mládenec,
k své veselosti
sobe prospevoval.

(J. Mišianik, *Antológia staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1964, p. 219–228)

Mež ty lítost, má najmilší **(Înțelege-mă tu, iubita mea)**

Este o poezie de curtoazie scrisă în jurul anului 1603, în care versurile sub formă de dialog apelează la invocații retorice (apostrofa), așa cum se poate observa chiar și în titlul poemului, unde autorul anonim întrerupe expunerea pentru a se adresa direct interlocutoarei sale („Înțelege-mă tu, iubita mea“).

„Mež ty lítost, má najmilší,
na serdce moje,
nebo sem já všem
povolný tobe.
Milostís' mne ranila,
zdravís' mému škodila,
mne si zarmútila.“

„Avšak já mám můj najmilší,
strážných nad sebú,
kteří mi neprejí
mluviti s tebú.
By to Pán Búh ráčil dáti,
bych mohla s tebú mluvíti,
serdce potešiti.“

Však jiného, můj najmilší,
mne vždy šikují,
bych ho vzala za pána,
mi volejí.
Bohate mne daruje,
víru, lásku slibuje,
mne se zakazuje.“

Proto na te, můj najmilší,
nezapomenu,
útočište nedám
žádnému jinému,
vždy líhaje, vstávaje,

vždycky na te spomínaje,
serdečko mé milé."

„Nedbaj ty nič, má najmilší,
na zboží jeho,
vážiž sobe více
serdce úprimného.

Kdo se statkúm dávají,
v víre, v lásce nebývají,
bycha honívají.

„Nechetej toho, můj najmilší,
nič litovati,
však pro tobe mám
zármutkúv dosti.
Težkostí, též žalostí
mám přílišne vždycky dosti,
chcem víceť terpeti.

Nebo v štěstí, můj nejmilší,
sobe zakládám,
když já tobe mýma
očmi uhlídám,
an líčko tvé červené,
ruce, nohy nad sneb bílé,
ó potešení mé !"

„Však já o tom, má najmilší,
dobrú známost mám,
že u tobe ustavične
lité soky mám,
ano na mysli zvadují,
chtíc, aby nás rozlúčili,
všemu nás obcuji."

„Usilujít', můj najmilší,
by nás zvadili,
má smutné serdce
s tobú rozlúčili.
Nedbajž na to, nikoli,
nezvedú po svej vůli,
by nás rozlúčili."

„Neposlúchaj, má najmilšá,
neverných lidí,

neb oni nás spolu
rozlúčiti chtějí.
Uhlídajíže dvúch milých,
ano milost veliká v nich,
to v pameti mají.“

„Bych já mela, můj najmilší,
matku rozhnevat,
predce já te, můj najmilší,
budu milovat,
milovat te, milovat,
prsten zlatý dávat,
mile te objímat.

Již já se mám, můj najmilší,
zítra vzdávati,
nemilého trúpa
sobe pojímati.
Milovati budu tobe,
mé serdečko premilé,
vždycky, každéj chvíle !“

„Již mi činíš, má najmilší,
zármutkúv mnoho,
když si mi oznámila
vzdávání tvého.
Kam se mám smutný podeti ?
Ó smerti, ráč přijíti
a mne zahladiti !“

„Neplačiž, nežel, můj najmilší,
mého vzdávání,
však já sem vždy tvé serdečko,
tvá verná pani.
Než bych te opustila,
radnej bych umrela,
pro te bych živuot dala.

Na znamení, můj najmilší,
tej vernej lásky,
kterú sem já mela k tobe
po všecky časy,
prstenkem te daruji,
mnohého zdraví slibuji,
všaks' hoden, vidím, jí.

Ještě k tomu, můj najmilší,
tobe daruji
tento vínek zelený,
na hlavu vstavuji,
na hlavu vstavuji,
mnohého zdraví slibuji,
vždy tobe miluji.

Bych se mohla, můj najmilší,
k tobe zachovat,
do mej najdelšej smrti
tobe milovat !
Milovati budu tobe
vždycky, také každej chvíle,
serdečko mé milé.“

„Buh te žehnej, má najmilší,
za takú lásku,
kohos' sobe zvolila,
mejž k nemu lásku !
Kam si svá slova podala,
které ši ke mne mluvila,
kdyžs' se mnú sedela ?“

„Bud' Bohu žel, můj najmilší,
mého vzdávání,
že já tobe mám
zbavená byti nyní,
kteréhožř to serdce mé
každú chvíli miluje,
avšak ošemetne.

Byls' na mém serdci, můj najmilší,
mé utešení...
Politujtež verné
panenky i panny,
skúsilat' sem, skúsila,
čemu sem neverila,
Bože, bych umrela !

A kdtž na mne pohledí
prebystré oči tvé,
tu vždy se obveselí
smutné serdce mé.
Spomeň na mne v smutný den
a já na te každý den
spomínati musím.

A když sme se spolu
rozlúčiti meli,
žalostivým plačom
sme k sobe mlovili.
Ó nešťestí, nešťestí,
prneslos mne k žalosti
pro zrádné bohatství !"

„Búh te žehnej, má najmilší,
potešení mé,
neb si ty všecká v svete
má kratochvíle.
Tvá krása, ctnost, spanilosť
činí mi veľkú žalost,
rozpalujíc milost.

Obejmiž mne, má najmilší,
za to te prosím,
že mi dobrého vinšuješ,
temu já verím.
Naposledy tobe žehnám,
milejší milé nežádám,
u tebe poznávám.

Porúčím te, má najmilší,
Pánu Bohu svému
a sebe smutného
serdečku tvému.
S tým te žehnej Pán Búh sám,
toho sobe vždy žádám,
kdy na te spomínám.“

(J. Mišiank, *Antologia...* , p. 238–243)

Píseň o Modrom, Kamení, Divíne a Zvolene

(Cântec despre Modrý Kameň, Divín și Zvoleň)

Este un epos istoric din anul 1596, când oștile otomane asedianu fortărețele din Slovacia, în care se adăpostiseră mulți locuitori. Din punct de vedere stilistic, eposul acesta se caracterizează prin paralelism sintactic, bazat pe strofe a câte trei versuri de opt silabe.

V šírém poli, na podoli
stojí Bělhrad murovaný,
stojí Bělhrad murovaný,

Na něm sedí sám císaří,
sám císaří, sám vladaří,
hej, turecký hospodaří.

Před ním stoja dva Turčané,
dva Turčané, dva bašové,
na svých milých bedeliách.

Zticha mluví sám císaří,
sám císaří, sám vladaří,
hej, turcký hospodará.

„Hajši, hajši, hospodaří,
pustiže nás bojovati
do uherskej dobrej zemi,

mestá, zámky dobývati,
a co starých postínati,
mladou čelad' přivedeme !“

Slovo mluví sám císaří,
sám císaří, sám vladaří,
hej, turecký hospodará:

„Nepustím vás bojovati,
mestá, zámky dobývati,
do uherskej dobrej zemi !

Tá zeme je veľmi dobrá,
ona cinze dobré dáva,
sama mi domu posílá !“

„Ač nám nedáš bojovati,
zámky, mestá dobývati
tam v uherskej dobrej zemi,

chceme tvou zem zrabovati,
tebe v ničem nenechati,
tvou podolskou zem zkaziti !“

Slovo mluví sám císaří,
sám císaří, sám vladarí,
hej, turecký hospodarí:

„Hajši, hajši, dva Turčané,
dva Turčané, dva bašové,
na svých milých bielych hradiech !

Již vás pustím bojovati,
mestá, zámky dobývati,
do uherskej dobrej zemi.

Máte-li zemi podolskou
vniveč obrátiti v moc svou,
dám vám odpoved' laskavou:

Chod'teže vy bojovati,
městá, zámky dobývati
do uherskej dobrej zemi !“

Ihned' sou tábor zebrali,
pod Modrý Kamen přitáhli,
Modrý Kamen obsadili.

A kdy sou podeň přitáhli,
do zámku strielat počali
a junákom tak mluvili:

„Ó junáciže, junáci,
ráčte zámku nám poddati
a nedejte ho lámati !

Dobrovolně ho possajte
a lámati ho nedajte,
s hanbou z něho přeč pújdete !“

Junáci hned zavolali,
na Turky hlasem zakřikli,
k búji se pěkně chystali:

„My vám zámku nepoddáme,
ani ho vy nevezmete,
s hanbou od něho pújdete !“

Dva Turčané nemeškali,
kusy k šancom zastavili,
k zámku hned děla zatiahli.

Hned z menších kusov strielali,
aby múry obmekčili,
krásnou baštu jsou lámali.

V múre dier hned nadělali
a junáci sou zasadli,
kudy Turci šturmovali.

Tak se s nimi potýkali,
Turkom do zámku nedali
a s nimi se silně bili.

Když sme neměli pomoci,
přemohli junákov Turci
tu svou zrádcovskou pomocí.

Hnedky jsou jich povázali,
před Modrý Kamen vodili,
junákom hlavy stínali.

Již Modrý Kamen vzali
a junákov v něm osadili,
hned jsou pod Divín přitáhli.

Na junákov zavolali,
aby jim Divín poddali
a lámati ho nedali.

A junáci zavolali,
na Turky hlasem zakřikli,
tak jim mluvíti začali:

„My vám zámku nepoddáme,
ani he vy nevezmete,
s hanbou od něho půjdete !“

Dva bašové neměškali,
hnedky strílat rozkázali,
aby zámek dobývali.

Tak jsou na skaly strielati,
až zase gule padali,
tomu se Turci divili.

Sedemsto razů strelili,
na jedno místo sou bili –
to jsou Záhorci čítal...

Tenže čas nehore na rováš
Záhorci narezávali,
kolik sou razov strelili,

kolik sou razov strelili.
Široký Ferenc co učinil,
který na Divíne hajtmanem byl ?

Tak ho Turci hnedky jali,
pred dvoch bašov ho přivedli,
mučiti ho hned kázali.

Tak jsou zrádci ho mučili:
„Povedaj, jak máme strílati
a Divín zámek lámati !“

A on k bašovi promluvil,
zjevně takto jest oznámil,
žalostive zaplakal:

„Ač tudy strielat budete,
vy Divín zámek nevezmete,
s hanbou od něho pújdete,

neb živou skalu strielate !
Z dolnej strany děla zatáhněte,
tak Divín zámek vezmete !“

Dva Turčané neměškali,
hnedky jsou jest rozkázali,
aby kusy tam zatáhli.

I hnedky jsou jest střílali,
krásnou baštu jsou lámali,
hnedky jsou múru obměkli.

Tak krásnou baštu zlámali,
až se múry hned sypali,
k šturmu se Turci chystali.

Junáci když to zvedeli,
na díerach Turkom zastali
a s nimi se potýkali.

Tak se s nimi prudce bili,
že mnoho Turkú pobili
a s nimi se silně bili.

Turci předce šturmovali,
junákom maslaku dali,
by smelého srdce dali,
by smelého srdce byli.

Když to junáci viděli,
hned se rmoutiti počali,
že předce k šturmu běželi.

Jeden vít'az co učinil,
který z Vígláše poslán byl ?
Mnoho Turkov svou rukou pobil !

Jméno jest měl Urban Škodný,
pacholek byl velmi silný,
nebylo mu zámku rovni.

Poslyštež jak byl učinil:
Do sklepu se jest zatvořil,
v tom sklepu se silně bránil.

Turci se k němu nahnali,
aby Škodně zabili,
a on se skryl mezi múry.

Turci k němu šturmovali,
na sklepe dvere polámali,
na Škodného dobývali.

Jináče k němu nemohli,
než po těliech ta hor išli,
kterí od něho zhynuli.

A on hned na dierach zastal,
Turkov mnohých pomordoval,
najvíc jančárov. Tatárov.

Potom když nemohl stačiti,
musil se jiného fortiela chytiti,
a tak musil učiniti:

Hned jeden soudek rozvalil
a prach z něho ven vysypal,
všudy po sklepe posypal.

Hnedky on hubu uchytíl
a do prachu jest hned vložil,
velkou silu Turkov pobíl.

Bašové nic nemeškali,
Turkom hnedky rozkázali,
by mu hlavu na kúl vztáhli.

Když sou Turci Divín vzali
a junákov vystínali,
před Divín na plac vodili.

Však tých sedemdesát junákov
pobílí sedemsto Turkov,
najvíc jančárov, Tatárov.

Baláži Jánoš se obrátil.
K zemi svou hlavu pochýlil
a žalostive zaplakal:

„Neželím ja mocného Divína,
ani Modrého Kamena –
však že jest to božská rana –

ale ja želiem svojich junákov,
vybraných svojich pacholkov,
přepěkných mých bojovníkov !

Ó kdybych jich teprva mal,
ja bych na Turka bojoval,
svoje zámky zase pobral !“

Turci svého špehára meli,
když jsou pod Zvolenem byli,
do uherského tábora poslali.

Všudy se zrádce přecházel,
pod Víglaš a nimi také šel
a v tábore silne bežel.

Potom se k Turkom nanrátil,
dvom bašom se jest ukázal
a slovíčko jim promluvil:

„Nečekajte vy zvolenských pánov,
neb jest tam výborných junákov,
po jednom vybraných pacholkov.

drábú, haviarú, sedlákú,
i také výborných Němcú,
Slovákú, také Slezákú !“

Turci kdž to uslišeli,
pohotove koně měli,
aby potom utíkali.

Když by se ukázali,
uhorští páni přitáhli,
Búh ví, kde Turci stali.

Ale co naši učinili,
když nejprv křik uslyšeli,
žeby Turci dva zámky dobyli.

Hned sou také utíkali
a strelbu přeč odvozili,
tak svá hrdla zachovali.

Jednoho sou tam nechali,
starého drába zústavili,
zámku pustého nechali,

aby on hned nic nemeškal,
dvěře v zámku pozatváral
a strelbu na Turky strielal,

neb mu byli zanechali,
strelbu také zústavili,
aby se Turci ulekli,

slamených mužů nadělali,
do obloků nastavili,
aby se oni ulekli.

Turci málo na to dbali,
prvním šturmem Šomos vzali
a na něm se osadili.

Již jsou turci Šomoš vzali,
toho drába na kuol vztáhli,
sami nad ním katom byli.

k císaři svému se navrátili,
uhorskou zem zrabovali,
mladou čeládku přivedli:

„Cisáriže, náš cisári,
najjasnejší náš vladári,
dobrotivý hospodári !

Děkujeme tvé milosti,
žeš nás pustil bojovati
do uhorskej dobrej zemi !

Tot smet' novinu přinesli,
tým sme ti tri zámky dobyli,
mladou čelad' sme přivedli.

Přijmiž to od nás, cisári,
najjasnejší náš vladári,
této od nás malé dary !“

Cisár jim toho děkoval
a velice se radoval
a darom jich obdaroval.

Ó Pane náš, náš veliký,
uslyš svůj lid křesťanský,
zbaviž nás moci turecký !

Aby ten Turek ukrutný,
pohan, Tatár, Nemci s nimi,
aby byli zahanbení !

Ráčiž ty, Bože, sám řiditi,
za nás mocné bojovati
a lid svůj nedaj hubiti,

aby lid tvůj již svěřený
a jsa tobě poručený,
bránížže ná do skonání !

Jezu Kriste, Pane milý,
dej nám pokoj zde na zemi,
uved' nás, Bože, v své království !

(J. Mišianik, *Antologia...*, p. 194–203)

Ján Silván

Marnost na všem znám a vidím

(Zădărnice aflu și văd peste tot)

Poemul lui J. Silván (1493–1573) a fost scris în 1571 și exprimă punctul de vedere al moralei renascentiste în contrast cu realitatea aflată încă sub impactul vanităților vieții medievale. Stilul strofelor de câte patru versuri a opt silabe se remarcă prin antiteze și anafore: *bílé tělo, čierne oči* (trupul alb și ochii negri) și respectiv, *nic v světě dlouho netrvá... nic v světě večného není* (veșnic nimic nu durează, veșnic nimic nu-i pe lume).

Marnost na všem znám a vidím,
necht' pak, nač chci, v světě hledím,
žádost těla, žádost očí,
marnost v světě všecky věci.

I ti dnové neustaviční,
časové se vždycky mění,
přejasná noc i s hvězdami
beře časem své změnění.

Slunéčko krásné, rozkošné,
povětrí velmi povlovné,
kolikrát se za den změní,
nic stálého v světě není.

Jakázkoli v světě radost,
však jest při ní také žalost:
šťostí, zdraví, rozkoš, zboží
sem tam v světě vždycky běží.

Takt' jest člověk neustavičný,
řidkokdy zdráv, vždy nemocný,
dnové jeho jakžto vody
běží předce bez závady.

Bílé tělo, černé oči,
hladké ruce, rusé vlasy,
i všecka ozdoba těla
jakoby nikdy nebyla.

Ani síla ani moudrost,
chytřé umění, udatnost,
nic v světědlouho netrvá,
po jasném dni mračnost bývá.

Neb cožkoli počátek má,
žádná věc není trvalá,
nic v světě věčného není,
beře všecko své skončení.

Lodička plyne po moři,
had se plazí po kamení,
ptáčkové letí v povětří –
kdo jich cestu po nich spatří ?

Tak cestu mládence v světě
kdo spatří, kterak on roste ?
Věk jeho velmi kratičký,
neustavičnost mivá vždycky.

Jakžto kvítíčko najkrašší,
tak jsú všickni dnové naši,
kteréra zase sprchne.

Nebo trávička zelená
i každá jiná bylina,
kterouž větřček provívá,
do vočera seno bývá.

Čas minulý se nevrátí,
těžkdo své panenství stratí,
duše z těla vystoupená,
i slova propověděná.

Od našcho narození
náš se věk každý den mění,
někomu rozum přbejvá,
jinému věkem ubejvá.

Všoch věcí smrt nasýcení,
života činí skrácení,
zbaví člověka radosti,
psoty, bídy, vší žřalosti.

Protož každý obtížřený
čekaj konco – dlouhot' není,
a ty, jenž se v zboží těšíš,
než se naděješ, vše stratíš.

Necht' má člověk, co chce koli,
v tomto světě po své vuoli,
necht' jest libé věc, rozkošná,
budeť v tom tudíž proměna.

Není v světě nic celého,
ze všch stran dokonalého,
v čem se v světě najvíc kocháš,
při konci zármutek poznáš.

Nesmírnou prací dosáhneš
umění, staku, neb co chceš,
však se při konci vše změní,
žádost těla, utěšení.

Necht' jest jak chce urozený,
mocný v světě, vyvýšený,
musít' míti nedostatky,
čas jest všemu v světě krátký.

Plný svět jest nedostatku,
maje v sobě ouzkost všecku,
hlad žížeň, nemoc, tesknosti
i všeliké případnosti.

I ten chudáček nemocný,
nejsa v světě slavný, vzáctný,
trpě od mocných bezpráví,
všeho toho konec zbaví.

By pak měl moc nade všemi,
co jest po všem světě zemí,
i všecko, nač by pomyslíl,
přijde čas, jako by nebyl.

Ó marnosti nevýmluvná,
není v tobé stálost žádná,
však se te všickni drží,
leč se komu svěr nezdaří.

Protož každý v tomto světě
neběž jako nejistotě,

opust' světa zlé žádosti,
drž se ctností, spravedlnosti.

Maje svědomí bezpečné,
hledaj sobě bydlo věčné,
nech světu marnosti jeho,
beř se chudý z bttu svého.

Za svým mistrem Kristem Pánem,
jenž byl jistě Boz bttu svéhoím Synem,
však světu všecky márnosti
nechav, bral se do radosti.

Všickni v té radosti budou,
kteříž té povahy duojdou –
Krista Pána přirození,
budou s ním vždy nesmrtedlní.

Nebudouť míti těžkosti
ani žádné případnosti,
jimž vše dobré mílo bylo,
budou s Kristem jedno tělo.

Kteříž pak zde drakuom a lvuom
přirovnali se, hovaduom,
na věky těžkosti trpěti.

Daj nám, Kriste, živu býti,
z tebe příklad skutkuov míti,
jsouc zde v světě živi ctnostně,
potom s tebou v nebi věčně.

(J. Minárik, *Úvod do študia staršej slovenskej Literatúry. Literárne texty*, Bratislava, 1980, p. 83–84)

Eliáš Láni

Ač mne Pán Bůh ráčí trestati
(Și totuși Dumnezeu binevoiește să mă pedepsească)

Scrisă în jurul anului 1612 poezia parafrazează un psalm biblic. Poetul E. Láni (1570–1618) deși este de formație umanistă, în acest poem înclină spre normele filozofiei baroce, exprimându-și neîncrederea în propriul său destin. Stilistic, anafora și paranomaza sunt principalele particularități ale poemului, în care fiecare strofă repetă aproape identic următoarele trei versuri: *I proč se smútíš/a proč mne rmútíš, / duše truchlá ?* (Și de ce te întristezi /și de ce mă chinui / tu suflete nefericit ?).

I

Ač mne Pán Bůh ráčí trestati,
však smrti hned' nepoddává,
ačkolvěk zdá se i hnevati,
však těiti neprestává,
tvář zurivú,
mysl dobrú
vždy k svým zachovává.
I proč se smútíš
a proč mne rmútíš,
duše truchlá ?

II

Hněv Páně rád nositi budu,
neb sem jemu těžce zhrešil,
at' bych se tudy jeho súdu
a spravedlnostem naučil,
jeho metlu,
mne pamětnú
rád líbati budu.
I proč se smútíš

a proč mne rmútíš,
duše truchlá ?

III

Ač jsem koli v svete opuštěný,
však v tobe dúfati budu,
zdaliže ja zahenben budu
při posledném tvojem súdu ?
Ty sám, l'ane,
vzhlédniž na mno,
k tobe olám verne !
I proč se smútíš
a proč mne rmutíš,
duše truchlá ?

IV

Odstuptež vy všickni ode mne,
kteríž činite nepravost',
neb sám Hospodin jestit' při mne
a přijal jest mne na milost':
on zarmútí,
on potěší,
pokorných povýší !
I proč se smútíš
a proč mne rmútíš,
duše truchlá ?

(J. Mišianik, *Antologia...*, p. 287–288)

Krái Matiaš a bača

(Regele Matei și baciul)

Având ca erou pe voievodul Matei Corvin (1458–1490), povestirea circula în folclorul slovac la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor. Este o compoziție concisă, în care principala modalitate stilistică este dialogul. Semnificative sunt de asemenea și cuvintele dialectale de tipul: *nahau svojich dvorných*, în loc de, *nechal svojich dvoranov* (și-a lăsat curtenii); *viličkou si vzau*, în loc de, *vidličkou și vzal* (a lua cu lingura); *na polovački*, în loc de, *na polovačke* (la vânătoare) și *nejeu*, în loc de, *nejedol* (n-a mâncat).

Matiáš král išieu raz polovačku s celým svojím dvoraníntvom. Ako tak išli, zbadal zvera. Matiáš išieu za ním, ale zver ubehla d'aleko a Matiáš ba stratiu od svojich dvorných. Nemohou trafik' ku svojim.

Ako tak blúdiu, prišieu na jednu polanu. Na polane bola koliba a kádilo sa. Král' Matiáš și mysleu, že to jeho dvorani. Išieu tam a pri kolibe ho privítau bača.

Či, vraj, je to d'aleko to miesto, kde nahau svojich dvorných a či by ho tam nezašíkovali.

„Ja nemôžem“, poviedau bača, „príde statok a bude robota. Prenocujte a nás a ráno vás odprevadím.“

Prišli valasi, bača dau haždýmu robotu. Jeden navariu halušiek a potom si sadli ku večeri. Král' museu tie halušky a nimi.

Jedli, jedli a ako jedli, Matiáš viličkou si vzau škvarku od druhého kraja, kde jeu bača. A bača pác po ruki:

„U nás si misi každý zo svojho kraja jest.“

Matiáš nič misí nepovedau, ale nahau tak.

Ked' prišlo ráno, bača ho zašíkovau na to miesto, kde otrhnú. Král'ho potom poslau nazad.

Ked' potom král'prišieu domov na svoj dvor, dau urobiť veľ'kú hostinu a zavolau i baču. Pekne ho preobliekli, tak aby hostia nevedeli, kto je, a ked' už mali sadat' za stôl, Matiáš král' ho napomenu:

„Vieš, čo si so mnou urobiu, keď som poblúdiu na polovački ? Ak ty to istô neurobiš jedn_mu môjmu ministrovi, čo tiež vždy druhému spod ust berie, budeš st'atý.“

Bača mu:

„Akože ja udrem ministra po ruki ?“

„Neboj sa, si preoblečený, nepoznajú t'a,“ posmelovau ho kráľ.

Zasadli za stôl a jedli, bača popri ministrovi. Prišlo k tomu bača ministrovi pac po ruki:

„Čo, vraj, budeš druhému spod úst brat' !“

Minister sa hrozne nahnevau a už aj vychytiu šablu a cheou zabit' baču.

„Hop, pardón !“ zavolau kráľ'. „Neublíž mu ! No, vidiš, nauč sa ! Tak aj mne urobiu, keď som vytiahou škvarku z druhého kraja !“

Potom zbliekli baču, ukázali ho ministrovi že je to skutočne ten bača a poslali ho domov.

Nikdy viac ten z druhého konca nejeu.

(A. Melicherúk, *Slovenský folklór, Chrestomatia*,
Bratislava, 1959, p. 392–393)

Ten turecký mýtník sedí vo väzení

(Vameşul turc stă la închisoare)

Este o baladă populară, inspirată din perioada năvălirilor otomane a secolelor XVI–XVII. Narațiunea se sprijină pe descrierea unor fapte cotidiene, înfățişate prin versuri cu efecte ritmice deosebite, alcătuite din construcții anaforice de tipul, *či ti ju nedali / či ta len sklamali* (oare nu ți-au dat-o / oare te-au înşelat) și din formule stilistice bazate pe paralelism negativ, ca în exemplul următor: *či sú to mrákavy, / či sú to čierňavy, / a sa to hrnú / tí Turci s hintovy ?/ nie sú to mrákavy,/ nie súto čierňavy,/ ale sa už hrnú / tí Turci pohani./* (Oare sunt nori / oare e negură, / sau vin Turcii / cu faetoanele ?/ Nu sunt nori / nici negură nu e, / ci Turcii / păgânii.)

Ten turecký mýtník
sedí vo väzení.
za ruce, za nohy
tuho okovaný.
„Mýtniku, mýtniku !
Máš ty doma dcéru,
krásnu Katarínu.
Ak nám ju ty sl'úbiš,
sám sa vyslobodíš !“
„Veru vám ju sl'úbim,
ak sa vyslobodím.“
Ked' on prišol domov,
sadol si zalomí.
„Tatík muoj premilý !
Čože vás tak bolí,
či hlava, či ruce
a či život biey ?“
„Hlava mňa nebolí,
ani život biely,
ale som t'a oddal
Turkom do väzení.“
„Tatík muoj premilý,
nič sa nestarajte !
Máme slúžobkyňu,

menom Katarínu;
pekne pripravíme,
ta ju vypravíme.“
„Katuška, dcérko má !
Tam by ju poznali,
tam by ju poznali,
mňa by zviazat' dali.
Katuško, dcérko má,
vyjdi na pavlačku
a pozeraj odtiaľ
dolu na Sabatku !
Či sú to mrákavy,
či sú to čierňavy,
a či sa to hrnú
tí Turci s hintovy ?“
„Ach, tatíčku milý,
nie sú to mrákavy,
nie sú to čierňavy,
ale sa už hrnú
tí Turci pohani.“
„Brány otvárajte,
stoly zakrývajte !
Katuško, dcérko má,
idi do svetličky,
zberajže si, zberaj,
tie tvoje šatočky !
Angliu zoblíekaj
a šarlát obliekaj !“
Keď si ich zberala,
horce zaplakala,
tak sa ona ťažko
Turkom oddávala.
„Katuško, dcérko má,
sadni si na stolček,
učešže si na stolček,
učešže si, učeš
tvoje dlhie vlasy !“
Pekná Katarínka
v okenečku stála,
svoje žlté vlasy
hrebeňom česala.
„Vlasy moje, vlasy,
kdeže vy puojdete ?
Za turecké hory !
Mňa hlavička bolí.
Škoda vás, škoda vás,

moje milé vlasy,
škoda vás, škoda vás
škoda vašej krásy !
Že ste sa vy dali
Turkom do väzení.“
Ked' na koč sedala,
žalostne plakala,
tým svojim rodičom
pekne d'akovala:
„Tatík muoj premilý,
dobre sa tu majte,
dobre sa tu majte,
o malý, krátky čas
chýry počúvajte.“
„Turecká družička,
požič mi nožička !
Mám ja dve jabíčka
od muojho tatíčka.
Chcem si ich rozkrojiť,
s vami sa podeliť.“
Turecká družička
nemala, nedala,
čo katka pýtala.
„Turecký furajtár,
počkajže na mále !
Pila bych ja vodu
z tohoto Dunaje.“
Jednou rúčkou pila,
druhou sa topila,
tak velikú handu
Turkom urobila.
Takie vlasy mala,
Dunaj obkrútila;
takú sukňu mala,
Dunaj zahatala.
Mladý pán nemeškal,
dolu brehom bežal:
„Rybári, rybári,
zakladajte siete !
Moja mladá pani
dolu vodou letí.“
Jeden raz zatiahli:
„Ach, neni je to ryba
muojmu srdcu lúba !“
Druhý raz zatiahli,
rybečku vytiahli:

„Ach, neni je to ryba
muojmu srdcu lúba !“
Tretí raz zatiahli,
rybečku vytiahli:
„Toto je tá ryba
muojmu srdcu lúba !
Kebys bola prišla
do tureckej zemi,
bola bys umrela
v hodbabnej posteli.
Ale si neprišla
ani do šajtlavy,
veru t'a rozláča
vtáci, straky, vrany.“
Tá stará Turkyňa
do dverí si stala,
syna a nevestu
s radost'ou čakala:
„Synu muoj premilý,
kde tvá mladá pani ?
Či ti ju nedali,
či t'a len sklamali ?“
„Dali, nesklamali,
tí prekliati d'auri,
bodaj si ju boli
radšej zadržali !“
„Moja dievka drahá,
čoho si sa bála ?
Či sedem majerov,
či deväť kaštiel'ov ?
Ved' by si nemala
dach šindl'om pobitý,
ale diamantami
a perlami krytý.
Ved' by si neišla
po blate, po deskách,
ale bys chodila
po mekkých kobercách.
Ved' by si tu bola
tvrdo nerobila,
len v čipkách sedela,
zlatom, striebrom šila.
Ved' by si tu bola
hladu netrpela,
z findží krištál'ových
kávu popíjala.“

Ked' to hovorila
tá stará Turkyňa,
Katarína mrtvú
hlavičku pozdvihla
a temnými slovy
toto povedala:
„Lepší je ten Dunaj
než hárem turecký,
lepšia smrť kresťanská
než život pohanský.“

(A. Melicherčík, *Slovenský folklór...*, p. 585–587)

V. NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

MEDIEVALITATEA SLAVĂ

1 Vezi J. Tibenský, *Slovenské korene Šafarikovho slavizmu*, în vol. *P.I. Šafarík a slovenské národné obrodenie*, Martin, 1989, p. 33.

2 Vezi j. Boba, *Moravian's History reconsidered. A reinterpretation of medieval sources*, Haga, 1971. Lucrarea este citată și combătută de R. Masina în *Poloha a rozloha Veïkkej Moravy*, „Slavica Slovaca”, Bratislava, 1992, nr. 1, p. 4–5.

3 Procopios din Cezareea (aprox. 500–565) critică în a sa *Istorie secretă* domnia lui Justinian (527–565).

4 Împăratul Mauricios (582–602) este înlăturat de Phocas, un sprijinitor al politicii papale.

5 R. Marsina, *op. cit.*, p. 6.

6 G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 8, 10, 17, 20.

7 K. Rosenbaum și col., *Encyklopédia slovenských spisovateľov*, II, Bratislava, 1984, p. 514.

8 J. Mišianik și col., *Dejiny staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1958, p. 18.

9 *Ibid.*, p. 19.

10 Vezi I. Bărbulescu, *Curențe literare la români în perioada slavonismului cultural*, București, Ed. Casei Școalelor, 1928, p. 108.

11 Vezi Velcio Velcev și col., *История българската литература, I, старобългарска литература*, Sofia, 1962, p. 47, 115.

12 Vezi C. Barborică, *Istoria literaturii slovace*, București, Ed. Univers, 1976, p. 18.

13 J. Mišianik, *Antológia staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1964, p. 63.

14 Vezi G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 22.

15 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 64.

16 *Ibid.*

17 J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 25.

18 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 66.

19 J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 26.

20 *Ibid.*, p. 13.

MEDIEVALITATEA LATINĂ

- 1 Vezi S. Niță-Armaș și col., *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves*, „Romanoslavica“, XVI, București, 1968, p. 59–121.
- 2 J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 78.
- 3 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 77.
- 4 *Ibid.*, p. 78.
- 5 J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 52.
- 6 Vezi Stelian Brezeanu, *O istorie a imperiului bizantin*, București, 1981, p. 86–87.
- 7 Vezi J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 53.
- 8 R. Havel și J. Opelík, *Slovník českých spisovatelů*, Praga, 1964, p. 73.
- 9 J. Mišianik, *Dejiny...*, p. 56.
- 10 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 81.
- 11 *Ibid.*, p. 88.

UMANISMUL ȘI RENAȘTEREA

- 1 Elie Faure, *Istoria artei. Arta Renașterii*, București, Ed. Meridiane, 1988, p. 67.
- 2 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 98.
- 3 *Ibid.*, p. 98.
- 4 C. Barborică, *op. cit.*, p. 33.
- 5 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 167.
- 6 *Ibid.*, p. 91.
- 7 *Ibid.*, p. 96.
- 8 C. Barborică, *op. cit.*, p. 32.
- 9 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 96.
- 10 *Ibid.*, p. 168.
- 11 *Ibid.*, p. 100.
- 12 *Ibid.*, p. 321.
- 13 *Ibid.*, p. 104.
- 14 *Ibid.*, p. 118.
- 15 *Ibid.*, p. 156.
- 16 *Ibid.*, p. 162.
- 17 *Ibid.*, p. 160.
- 18 K. Rosenbaum și col., *op. cit.*, I, p. 247.
- 19 Vezi J. Vavra, *Poznámky k životopisu J. Silvána*, „Biografické študie“, 2, 1971, p. 9. Cf. Eva Tkášiková, *Podoby slovenskej literatúry obdobia renesancie*, Bratislava, 1988, p. 64.
- 20 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 269.
- 21 C. Barborică, *Lirică slovacă de la începuturi până*, București, Ed. Minerva, 1987, p. 9.
- 22 p., 257.

- 23 *Ibid.*, p. 269.
- 24 *op. cit.*, 74.
- 25 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 262.
- 26 J. Minárik, *K vývinu slovenskej duchovnej piesne*; „Slovenská literatúra“, 2, 1955, nr. 1, p. 27, Cf. E. Tkáčiková, *op. cit.*, p. 77.
- 27 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 266.
- 28 Vezi C. Barboricã, *Liricã...*, p. 8.
- 29 J. Silván, *Kdož miluje nesmírně*, în J. Mišianik, *Antológia...*, p. 276.
- 30 Vezi E. Tkáčiková, *op. cit.*, p. 62.
- 31 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 281.
- 32 Vezi K. Rosenbaum și col. I, *op. cit.*, p. 46 și R. Havel, J. Opelík, *op. cit.*, p. 24.
- 33 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 293.
- 34 *Ibid.*, p. 294.
- 35 J. Minárik, *Úvod do staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1980, p. 85.
- 36 J. Škultéty, *Cithara Sanctorum*, „Slovenské pohiady“, 16, 1896, nr. 5, p. 314. Cf. E. Tkáčiková, *op. cit.*, 87.
- 37 *Antológia...*, p. 297.
- 38 *Ibid.*, p. 189.
- 39 *Ibid.*, p. 176.
- 40 *Ibid.*, p. 201.
- 41 *Ibid.*, p. 209.
- 42 *Ibid.*, p. 210.
- 43 Vezi și E. Tkáčiková, *op. cit.*, p. 27.
- 44 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 242.
- 45 *Ibid.*, p. 246.
- 46 Vezi și E. Tkáčiková, *op. cit.*, p. 35.
- 47 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 249.
- 48 *Ibid.*, p. 228.
- 49 Vezi și E. Tkáčiková, *op. cit.*, p. 40.
- 50 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 222.
- 51 Vezi T. Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, București, Ed. Academiei, 1960, p. 93–95.
- 52 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 304.
- 53 Vezi J. Minárik, *Úvod do staršej slovenskej literatúry...*, p. 87.
- 54 J. Mišianik, *Antológia...*, p. 307.
- 55 *Ibid.*
- 56 J. Mišianik și col., *Dejiny...*, p. 128.
- 57 J. Minárik, *op. cit.*, 92.
- 58 V. Benedikt din Nedožery, *Gramatica Bohemicae... libri duo*, în J. Minárik, „Literárne texty, în *op. cit.* p. 65.
- 59 *Ibid.*, p. 66.
- 60 J. Mišianik și col., *Dejiny...*, p. 135.
- 61 K. Rosenbaum și col., *Encyklopédia...*, I, p. 46.

FOLCLORUL LITERAR ÎN SECOLELE IX–XVII

- 1 J. Mišianik și col., *Dejiny...*, p. 33.
- 2 A. Melicherčik, *Slovenský folklór. Chrestomatia*, Bratislava, 1959, p. 56.
- 3 *Ibid.*, p. 143.
- 4 *Ibid.*, p. 71.
- 5 *Ibid.*, p. 79.
- 6 *Ibid.*, p. 151.
- 7 *Ibid.*, p. 155.
- 8 *Ibid.*, p. 156–157.
- 9 *Ibid.*, p. 527.
- 10 *Ibid.*, p. 529.
- 11 *Ibid.*, p. 532–533.
- 12 Vezi Gh. Călin, *Aspecte tipologice ale cântecelor de cătănie slovace și românești*, „Analele Universității București”, 1976, p. 99.
- 13 J. Kollár, *Národné spievanky*, I, Bratislava, 1953, p. 689.
- 14 *Ibid.*, p. 701–702.
- 15 J. Horák, *Slovenské ľudové balády*, Bratislava, 1958, p. 32.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Barborică C., *Istoria literaturii slovace*, București, Ed. Univers, 1976.
- Călin Gh., *Importanța culturii Marii Moravii pentru literatura slovacă veche*, „Romanoslavica”, XXXI, 1994, p. 85–90.
- Melicherčík A., *Slovenský folklór*, Bratislava, 1959.
- Minárik J., *Úvod do štúdia staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1980.
- Mišianik J., Minárik J., Michalcová M., Melicherčík A., *Dejiny staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1958.
- Mišianik J., *Antológia staršej slovenskej literatúry*, Bratislava, 1964.
- Mihăilă G., *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1972.
- Rosenbaum K., *Encyklopédia slovenských spisovateľov*, I, II, Bratislava, 1984.
- Tkáčiková E., *Podoby slovenskej literatúry obdobia renesancie*, Bratislava, 1988.
- Vianu T., *Studii de literatură universală și comparată*, București, Ed. Academiei, 1960.

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 323/1997 la
Tipografia Editurii Universității din București

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA „CAROL I”

DE SPIRITU ET ANIMA

DATA RESTITUIRII

22. NOV. 2002		
20. IAN. 2003		
03. SEP. 2003		
2 DEC. 2009		
9. DEC. 2009		

ISBN – 973 – 575 – 130 – 5

Lei 4400